

VÁSÁRHELYI

LÁTÓHATÁR

HELYISMERETI - IRODALMI - MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2010/1

Ára: 420 Ft



A tartalomból

**Varsányi Péter István:
Széchenyi István és Hódmezővásárhely**

Szenti Tibor: Vekerdi László emlékére
Herczeg Mihály: Arvi Järventaus és Hódmezővásárhely
Szigeti János: A Soát túlélő zsidó gyermekek otthona
Nagy Imre: Szubjektív gondolatok az 56. Vásárhelyi Őszi Tárlatról
Simon Ferenc: A léthimnusz poétikája – Lőrincz László költészete
Tóth Dávid – versek

NÁVAY SÁNDOR



LÁNY KUTYÁVAL

**A címlapon Návay Sándor alkotása,
gróf Széchenyi István bronz portréja látható.**

(fotó: Návay)

*„Keresd, művész a magányt,
művet foganj s befejezz;
de hogy élvezd alkotásod,
ahhoz társakat keress.”*

(Johann Wolfgang von Goethe)

1955-ben, Hódmezővásárhelyen született. Tanulmányait a szegedi Tömörkény István Művészeti Szakközépiskolában kezdte, mesterei: Samu Katalin, T. Nagy Irén és Kalmár Márton.

1981-ben kapott diplomát a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. Mestere: Szabó Iván.

1986-ban Szőnyi-ösztöndíjas lett.

1982-ben a Nyíregyháza-sóstói alkotótelep résztvevője.

1985-1991 között a németországi Iserlohn Nemzetközi Bronzöntő Művésztelep résztvevője, egyben egyik alapító tagja.

Alkotásait maga önti bronzba viaszvezejtéses eljárással. Realista szellemű figuratív alkotásai lírai árnyaltságúak.

Köztéri művei:

Funkcionális plasztika (1982, Debrecen)

Ivánka Zoltán (bronz dombormű, 1986, Hódmezővásárhely)

Németh László (emléktábla, 1987, Hódmezővásárhely)

Stáció (14 bronz dombormű, 1989, Földeák, temető)

Nagy András János (szökőkút-rekonstrukció, 1991, Hódmezővásárhely)

Nagy Imre (bronz dombormű, 1991, Hódmezővásárhely, Nagy Imre u.)

II. világháborús emlékmű (1992, Derekegyháza, 1993, Battonya)

Nagy György (bronz dombormű, 1993, Hódmezővásárhely)

Dr. Sipka Sándor (bronz dombormű, 1994, Hódmezővásárhely)

gróf Széchenyi István (bronz portré, 2005, Hódmezővásárhely)

Tartalom

Galéria – Návay Sándor	2
Köszöntő - Benák Katalin	3
Varsányi Péter István	
Széchenyi István és Hódmezővásárhely	4
Kajári Gyula: gróf Széchenyi István	5
Andrzej Przewoźnik	
Katyń - tömeggyilkosság, politika, erkölcs	8
Grezsa István	
Memento	10
Kazimiera Illakowiczówna	
Katyńi Szűz Anya	10
Herczeg Mihály	
Arvi Järventaus és Hódmezővásárhely	11
Arvi Järventaus	
Hősök fája	15
Szigeti János	
A Soát túlélő zsidó gyermekek otthona	16
Szepesi Judit	
A JÖVENDŐ	18
Berényi Károly	
Az Erdélyi Szépművészeti Céh és az Erdélyi Helikon	19
Simon Ferenc	
A léthimnusz poétikája - Lőrincz László költészete	20
Lőrincz László	
Megőrzöm nektek	21
Vass Csaba: Megőrzöm	21
Benák Katalin	
Endymion és Csokonai Vitéz Mihály	22
Borbás Rozália	
Endymion (részlet)	23
Rostás Hanna	
Kárász József: Göröngyös út regénye alapján	24
Tóth Dávid - versek	
Az írógép.	25
Lány kékbén.	25
Dalí - intermezzo.	25
Évákhoz.	25
Ajánló	26
Nagy Imre	
Egy rejtőzködő életmű –	
Bányai Erzsébet festőművész	27
Fodor József - A krónikás festő	28
Kitüntetettjeink	29
Szenti Tibor	
Vekkerdi László emlékére	30
Kovács István	
Dátumböngésző	33
Nagy Imre	
Szubjektív gondolatok az 56. Vásárhelyi Őszi Tárlatról	34
Galéria	
Bodor Zoltán: Téli szellőztetés	35
Papageorgiu Andrea: Szobám Somogyfajszon	35
Várhelyi Tímea: I. 17.	35
Sonkoly Tibor: Közel egymáshoz	36

„A nagy dolgoknak az idő segít.
Lesznek, s nem csinálják őket.”

(Németh László)

Köszöntő

A Hód-Biotech Kutatási Fejlesztési és Tanácsadó Kft. Hód Kiadója adja ki az általa alapított Vásárhelyi Látóhatár helyismereti, irodalmi és művészeti folyóiratot.

Induló számának élén egy Németh Lászlótól kölcsönvett gondolatsorral lehetne leginkább érzékeltetni a keletkezés körülményeit. „*Folyóiratomban ihletője e kor igazi múzsája: a szorongó tájékozatlanság. Hajótöröttek vagyunk, akik a csillagokat nézzük, s a partot keressük, abban a hitben, hogy van part, s a csillagok vezetnek.*” (A *Tanú állomásai: Beköszöntő*, 1932)

Hódmezővásárhely, a nagy múltú város, mindig is gazdag kulturális hagyományokkal bővelkedett, hagyományaira épülve igyekezett új „dolgokat” teremteni.

A felnövekvő új nemzedék másként látását többféle módon fejezte ki. A „vásárhelyiség” annyit emlegetett eszméje tényleges, vagy csak nimbusz? Mit mond a mai kor emberének?

Célunk, hogy a mai kor örületes „média stílusának” ellenére, minimálisra csökkentsük a „szorongó tájékozatlanságot”, mi több gyönyörködtessünk, s rejtőzködő ifjú tehetségeink kibontakozását segítsük.

A Vásárhelyi Látóhatár küldetése e szellemi és tárgyalgató művészetében gazdag vidék értékeinek felfedezése, új utak keresésének segítése.

Ezt jeleníti meg a Hézsó Ferenc Munkácsy-díjas festőművész által tervezett címlapunk is. A nyitott ablak nyitottságot, a befogadókésztséget szimbolizálja. Az évi négy alkalommal megjelenő folyóirat bemutatkozó száma az elmúlt század kulturális életképét szeretné megjeleníteni vidékünkön, tekintettel napjaink és jövőbeni kisugárzására.

Reményeink szerint érdeklődéssel fogadják olvasóink a Vásárhelyi Látóhatár folyóiratot s részesei lehetünk határainkon innen és túl, a „nemzedékek őrváltásának”.

Benák Katalin főszerkesztő

TÁMOGATÓINK: Czirbusz Piroska Emlékére a Hódmezővásárhelyi Művészetekért Közalapítvány
Lengyel - Magyar Kulturális KHE, Szeged

SZÉCHENYI ISTVÁN ÉS HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

– 150 éve hunyt el a nemes gróf –

„Szentebb e föld, honunk áldott alapja,
Mióta, nagy szív, benne nyúgoszol;
Szentebb a múltak ezredévi lapja,
Mióta, nagy név, hozzá tartozol.”

Arany János: Széchenyi emlékezete

Széchenyi István grófra (1791-1860) emlékezünk. Nem először, nem utoljára – nem egyformán, s nem is végleges formában. Ami most az alkalmat kínálja, az Arany János versében a következőképp maradt ránk: „Egy szó nyilallott a hazán keresztül,/ Egy röpke szóban annyi fájdalom:/...Széchenyi meghalt...” (1860). Eddig minden korának megvolt a maga Széchenyi-képe. Az viszont már más kérdés – de minden korra jellemző –, hogy a teljes, az egységes Széchenyi-műből milyen részletet tartottak tetszetősnek, számukra megfelelőnek.

Most figyelmünket egyetlen időszakra összpontosítjuk: a sokat emlegetett 1950-es évekre. Valahogy a korabeli Hódmezővásárhely vezetőinek – témánkra vonatkozó – gondolkodására, véleményére talán ez a jellemzőbb. Az 1950-es évek – a dualizmus kuruckodásából, a sztálinizmus dogmatizmusából építkező – historiográfiája az elmúlt évszázadokat „óriási, makulátlan hősök és sötét árulók mesejátékává” változtatta. Csakhogy Széchenyi Istvánnal képtelenség volt ilyen egyszerűen elbánni: a *Hitel* írója, az Akadémia (Magyar Tudós Társaság) alapítója, a Lánchíd építtetője nem lehetett kimondottan reakciós személyiség.

Voltak ugyan elutasító, kirívó megnyilvánulások (a Somogy megyei Erdősokonyán eltávolították a szobrát; Hódmezővásárhelyen a Széchenyi tér nevét adták át 1950-ben, s bűnismétlésként 1956 után a szovjet Zsdánovnak, igaz, hogy néhány méterre létezett már egy Széchenyi István utca); voltak árnyaltabb ábrázolások, de átfogó, új értékelésre egy „dekadens gróf”

esetében 1960-ig, halála centenáriumiáig várni kellett.

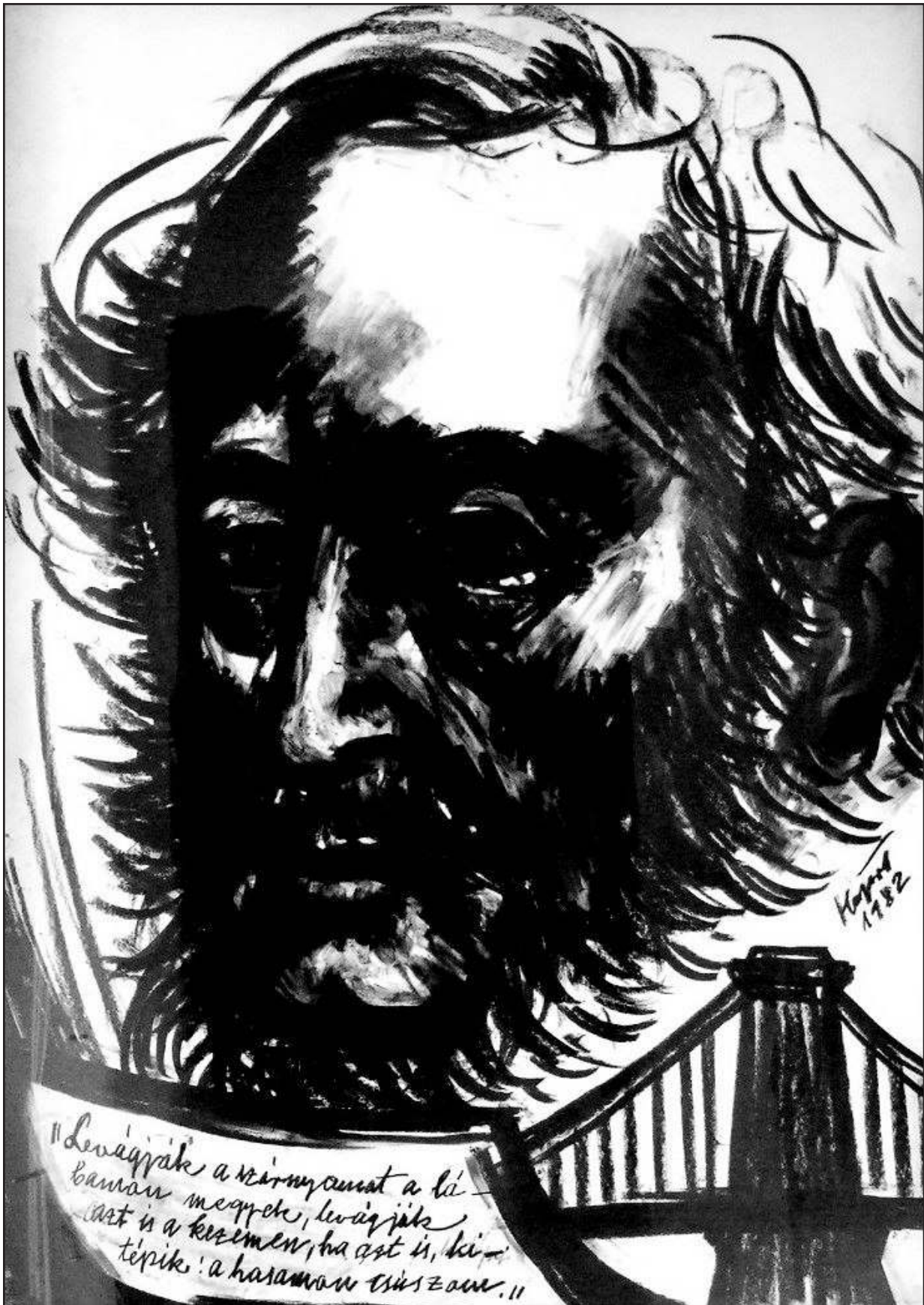
Azóta ötven év telt el. Indokoltnak tűnik annak a megvizsgálása, hogy „Kossuth városá”-ban, Hódmezővásárhelyen ma milyen kép alakítható ki a nemes gróf, Széchenyi István és a város kapcsolatáról.

1. 1845-öt írtak. Túl voltak sok mindenre, amelyek a magyar polgárosodás útját jelölték ki. Megalakult a Magyar Tudós Társaság (1825-1827), kezdetét vette az Al-Duna szabályozása (1833), megtörtént az első kőhíd, a Lánchíd alapkövetétele (1842), a király, V. Ferdinánd, Széchenyi Istvánt nevezte ki a Helytartótanács kebelében felállított közlekedési bizottság elnökévé (1845). Lezajlott a reformmozgalom két irányzata közötti első pengeváltás (Széchenyi: *Kelet népe* és Kossuth: *Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól*, 1841).

Túl voltak a Tisza – talán addigi legnagyobb – árhullámán (1830), ami napirendre tűzte a Tisza-völgy árterületének pontos feltérképezését (a tulajdonképpeni ártér a mai ország kiterjedésének több mint egyötödét tette ki). Széchenyi István – immár bizottsági elnökként – úgy ítélte meg, hogy a Tisza-völgy szabályozása lesz életének legeredetibb, legmagyarabb és legáldásosabb kezdeményezése. „Tisza-völgy alatt én nem csak a Tisza völgyét értem – írta 1846-ban –, de mindazon folyók és vizek ágyait is, mellyek a Tiszába omlanak” („Eszmetöredékek, különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg”, 1846). Hódmezővásárhely helyzetét ismerve ez a meghatározás sem lehet közömbös tényező.

A Duna szabályozásánál előszörban külhoni hatalmakkal kellett diplomáciai megállapodásra jutnia (ilyen volt például a Török Birodalom); a Tisza szabályozásánál viszont – lévén akkor még a „legmagyarabb” folyó – csak a vármegyék, a városok és a magyar birtokosok eltérő érdekeit kellett közös nevezőre hoznia. De nem hagyhatók figyelmen kívül az országon kívüli, még a dunai monarchiához tartozó konstellációk sem. A bécsi udvari kamara elnöke, Széchenyi politikai ellenfele, Friedrich Kübeck báró írta 1846. március 6-án: „Ha nekünk adnak (pénzt) [...] az Elbára is kell” (Széchenyi István Naplója). Amiben – ismerjük el – volt némi igazsága. Mindenesetre Széchenyi mérnöke, Vásárhelyi Pál – akinek nevét szintén örzi közterület Hódmezővásárhelyen –, 1845-ben benyújtotta a Helytartótanácsnak a Tisza szabályozásáról kidolgozott tervét. 1846. január 20-án Pesten, nyolc regionális ármentesítő egyesülés bevonásával, megalakult a Tiszavölgyi Társulat. Széchenyi indoklása: bár a Tisza-völgy rendezésére több társulat kell, „egy központi testületnek is szükséges alkottatnia”, amely a külön társaságok érdekeit egybeolvasztja.

2. Széchenyi István gondolkodásmódját, szemléletét egyfajta ellentét mindig is jellemezte. Tudta egyrészt, hogy közlekedésügyi elnöki kinevezéséből következik a Tisza szabályozása („Hogy lehetett volna [...] új hatáskörömben bármilyl előbbi gondolatom, mint a Tiszavölgy” – írta 1845-ben.). Naplójában ugyanakkor ezzel az el-



KAJÁRI GYULA
GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

(Hódmezővásárhely, Németh László Városi Könyvtár)

lenérvek sora ütközik: „Minek szabályozzam a Tiszát [...] hogy életet plántáljak Magyarországra? Szinte nevetségesnek tűnik a szememben” (1845. szeptember 21.). Viaskodik önmagával, végül az előbbi, a jó elhatározás kerekedik felül: „Nem-sokára immár 55 esztendő leszek – írta a naplójába 1846-ban –, s mindent egybevéve meglehetősen tetterős vagyok! [...] Isten adja, hogy (a vég) ez munka teljében s ne a sutban érjen! Ámen.”

1845 decemberében kezdett az *Eszmetöredékek* írásához, amit 1846. január 29-én már be is nyújtott a nádornak, József főhercegnek. A folyószabályozás óriási munkájához hatmillió forint támogatást igényelt. Bár Kübeck báró sokallta (és sajnálta) ezt az összeget, 1846 márciusában mégis arról értesítette Széchenyit, hogy a pénzt megkapja („Egészen magamon kívül vagyok”-lelkendezett emiatt a naplójában). Az alapszabályzatnak tekinthető, 1846. január 26-án kelt *Szerződvény*-hez már olyan jeles személyiségek is nevüket adták, mint Perényi Zsigmond báró, Dessewffy Emil gróf, Andrássy Gyula gróf és Lónyay Menyhért.

„Lemegyek Tiszahátra” – írta Széchenyi 1845. szeptember 17-én, ugyanis tisztában volt azzal, hogy sikert csak akkor érhet el, ha a Tisza mentét végigjárja. Ennek során tartotta meg az első megbeszéléseket a Tisza-szabályozás ügyé-

ben az érintett megyei és hatósági megbízottakkal. 1845 októberében - Szolnokról jövet - Széchenyi gróf életében először járt Hódmezővásárhelyen (a város akkor, a maga 32 400 lakosával, az ország településeinek nagyságrendjében a nyolcadik helyet foglalta el.) A környéken ugyan megfordult már egyszer: 1823 májusában ezredével Bécsből Bihardiószegre tartva, Hódmezővásárhely mellett vonult el (Szeged – Mezőhegyes). Széchenyi István neve, eszméinek fontosabb részletei természetesen nem voltak ismeretlenek a korabeli Hódmezővásárhely értelmiségi köreiből sem. Bizonyos Nagy Ferenc jogász könyvei közt például megtaláljuk Széchenyi addig megjelent kötetait: A *Lovakrult* (1828), a *Hitelt* (1830), a *Világot* (1831) és a *Magyar játékszínről* címűt (1832). 1833-ban alakult meg a városban az „elmék csiszolására” hivatott civil kezdeményezés, a Széchenyi által ajánlott és szorgalmazott kaszinó, melynek társintézményében, az Olvasó Társaságban járatták az 1842 óta Széchenyi gróf szellemi irányításával megjelenő *Jelenkor* című lapot.

3. Széchenyi a második Tisza-menti útjára az időközben elhunyt Vásárhelyi Pál helyére lépő Pietro Paleocapa kíséretében 1846 nyarán szánta el magát. Naplóbejegyzés július 15-én: „Ma este 11-kor Szegedre készülök”. Kecskemét és Kis-

telek érintésével – „sok lovas és tarczadurranás kíséretében” érkezett meg a Tisza-parti városba.

Másnap, július 17-én fogadta Széchenyi a városi és megyei vezetők (köztük a vásárhelyi illetőségű, vele hivatalos kapcsolatot tartó Bene József helyettes alispán) tiszteletét, majd részt vett a csongrádi társaság ülésén: „Világosan beszél: ha szabályozni akartok – bele kell nyúlnotok a pénzeszsákba”. Ez az, ami legjobban fájhatott a megyei potentátoknak. De volt más, rejtett ütközési pont is Csongrád vármegye vezetése és a nemes gróf között. A díszebéden Széchenyi – a maga módján – pohárköszöntőt mondott: „Éljen minden jó hazafi, csak egy speciesnek ne adjon sikert – az ámítóknak, a rossz magot hintőknek”. A szomszéd szobában ugyanakkor ott függött Kossuth portréja... (*Napló*, július 17.).

A következő napokon a kanyargós Tisza, s a folyóra „felfűzött” települések meglátogatása volt Széchenyi terve és menetrendje. Hódmezővásárhely nem tekinthető kimondottan Tisza parti városnak, de a „láncát letépő örült” időnként kedvet kaphatott és kapott is a mintegy tíz kilométerre épült házak „meglátogatására” (utalhatunk a kökerítésre, mellyel Vásárhely emiatt van kerítve).

Széchenyi vásárhelyi tartózkodásáról vagy időzéseiről újabb kiadású naplójából (1978) semmit



Hód-Mező-Vásárhely város a szigetről

Gosztonyi József rajza után (metszet) - Budapesti Viszhang. 1856. július 3. 224-225. p.
(Eredeti lapszám, CsML Hódmezővásárhelyi Fiókleveletár)

sem tudunk meg. De feltételezzük, hogy itt, a megyei vezetők előtt is emlegette azt a bizonyos „pénzeszsákot”. Ez a Széchenyi világnézetére ható haszonelvű liberalizmusból (utilitarizmus) fakad (idézet a *Szerződvényből*: az érintett településeknek „a Tiszavölgy rendezésének költségeiből [...] a nyereendő haszon arányában kell részesedniük”). Anynyit viszont tudunk, hogy július 27-én már Sátoraljaújhelyen van. Némi kajánsággal jegyezhetnénk meg: nem biztos, hogy a hallgatása – a korabeli Vásárhelyt tekintve – olyan elviselhetetlen baj. A nemes gróf – a nála megszokott iróniával – több települést is minősített naplójában (csak a példa kedvéért: „A szegedi színház: 'Aréna' – egy szemétdombon”; Tiszaújlak: „Zilált táj, toprongyos nép [...] elrohadt urak! Bolhák etc., etc. Siralmas éjszaka”; Debrecen: „A városházán lakom. Légiónyi fekete bogár! A víz mint a ganéjlé”). Juhász Gyula szavaival: „Magyar táj: így lát mélán egy magyar szem”.

4. A Tisza szabályozásának munkálatai 1846. augusztus 27-én kezdődtek: maga Széchenyi István fordította ki Tiszadobon a kezdetet jelentő első ásonyomnyi földet. A közel hatvan évet átölelő, kisebb-nagyobb megszakításokkal szabdalt (például Széchenyi minisztersége 1848-ban; döblingi elzárkózása) szabályozás eredményeként az akkor még „tisztán magyar”

folyó 1419 kilométeres hossza 962 kilométerre csökkent (amely azóta „prüsszögve hordja/ Fékét, s szabályhoz tömni kénytelen” – Arany János), s a közismert politikai változásoknak (Trianon és Párizs) köszönhetően immár öt országot érint Romániától Szerbiáig.

Széchenyi István Tisza-szabályozási művét (Vasvári Pál és Pietro Paleocapa terveinek gyakorlati megvalósítását) száz év távlatából ma lehet bírálni, a folyó alföldi útját módosítani (meg is teszik).

Csak egyet nem engedhetünk meg magunknak: lebecsülni a nemes gróf szándékát, annak gyakorlati hasznát.

Széchenyi alkotásai túlnyomó többségéhez külföldi minta adott ösztönzést (a Tisza kordába szorításához például Anglia). Ő ugyanis – bevallottan – mindent hajlandó volt utánózni, követni, bárhonnan is hozta össze azzal a sors, csak használhasson, a polgárosodás útján haladhasson.

Széchenyi Istvánnak nem volt olyan alkotása, legyen az akadémia, kőhíd, folyószabályozás, amelyhez ne adta volna egész lelkét. Ez kölcsönzött munkájának sikert, vagy éppen maradandó értéket.

Varsányi Péter István

ELSŐ TISZAI TANULMÁNYÚT

(1845. szeptember 27. -
október 16.)

„Széchenyi Istvánt 1845. augusztus 17-én nevezi ki a király a helytartótanács közlekedési bizottságának elnökévé. Hivatali esküje letétele után azonnal nekilát feladatának.

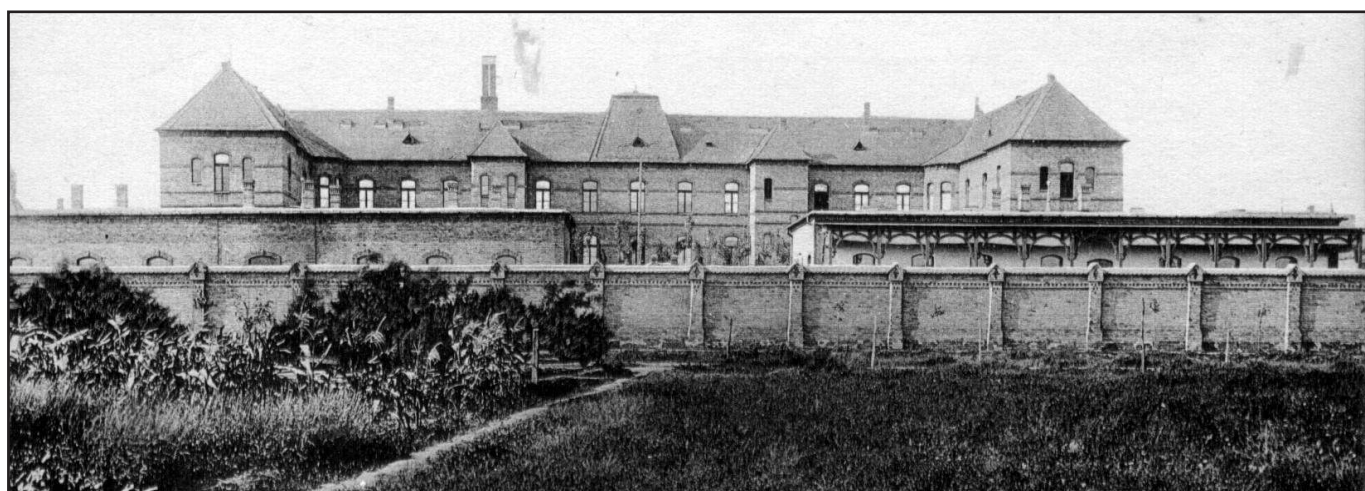
Útvonala:

Pest - Gyöngyös - Eger - Miskolc - Szerencs - Sárospatak - Sátoraljaújhely - Kerecseny - Komoró - Kisvárd - Nagykálló - Debrecen (díszes fogadtatások, tárgyalás) - Dobi gát - Szolnok (nagy hatású beszéd a vármegyeházán) - Szentcsanak - Hódmezővásárhely - Szeged - Kecskemét - Pest.”

Széchenyi emlékek, emlékhelyek. Összeáll.: Szentkúti Károly, Vértes László. Szerk.: Éri István. - Bp. - Nagycenk, Tájak Korok Múzeumok, 1990. 109. p.

„[...] 1845. október 14-én
Vásárhelyen ebéd [...]„

Gróf Széchenyi István naplója. - Összeáll., Zichy Antal. Bp.: 1884. 485 p.



Kerítés, kőfal és kórház
Posztós Pál kiadása
(Forrás: Makó Imre)

KATYŃ - TÖMEGGYILKOSSÁG, POLITIKA, ERKÖLCS

A Magyar Kultúra Napján, 2010. január 22-én az Emlékpontban a Katyń – Tömeggyilkosság, politika, erkölcs című kiállítást dr. Lázár János Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város polgármestere, országgyűlési képviselő és Andrzej Przewoźnik lengyel miniszter, a lengyel Harc és Mártíromság Emlékét Őrző Tanács főtitkára nyitotta meg. Andrzej Przewoźnik miniszter úr beszédét dr. Karol Biernacki, a Csongrád Megyei Levéltár igazgatójának szöveghű tolmácsolásában adjuk közre.

Tisztelt Polgármester Úr!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ha megengedik, egy személyes élménnyel kezdeném a mai megnyitót. Polgármester Úr arról is szólt előttem, hogy mit láttak azok, akik exhumálták a holttesteket Katyńban - a holttesteket, akiknek kezeit szögesdróttal kötötték meg, akik be voltak csomagolva azokba a katonai kabátokba. Higgyék el, mindez iszonyú látvány és élmény volt.

A sorsom úgy alakult, hogy az 1990-es évek elején én voltam az, aki az exhumálást felügyelhette Katyńban, Kalinyinban és Harkovban. Három olyan helyen dolgozhattam, ahol a lengyel katonákat és rendőröket eltemették, s ahol ma mauzóleumok, emlékművek állnak. Akkoriban emeltük ki a halálgödörökből azokat a madzagokat, amelyeket különös módon kötöttek meg. Ezekkel a madzagokkal kötötték meg a lengyel rendőröket és katonákat, mielőtt föbe lőtték volna őket. Amit ott láttam, azt addig csak filmekből, könyvekből volt szerencsém ismerni, majd a '90-es években immár személyesen is megérintettem a sírokat. Arra emlékszem, hogy amikor kiemeltük ezeket a tárgyakat – a madzagokat és egyéb emlékeket –, majd elvittük Lengyelországba, nem tudtunk megszólalni. Most már persze olvashatunk a Lengyel Köztársaság 22 ezer áldozatáról, akik Katyńban lelték halálukat 1940-ben. Minden egyes madzag, minden egyes tárgy egy-egy emberi lélethez kötődik, egy-egy emberi élet néma szemtanúja: 22 ezer élet, 22 ezer sors. Amikor személyesen látjuk a tömegsírokat, a tetemeteket, rögtön egészen másként látjuk a történelmet is.

Ez a kiállítás, amelyet ma megnyitunk, természetesen rövidítve mutatja be a katyíni mészárlás történetét. Ezt a tömeggyilkosságot, népirtást, ami a második világháború alatt történt, máig nem ítélték el kellőképpen – úgy, ahogy azt a világ közvéleményének meg kellett volna tennie. Föltennem a kérdést: vajon miért nem?

Úgy gondolom, ma már meg tudjuk válaszolni ezt a kérdést: azért, mert ezt a szörnyű gyilkosságsorozatot azok követték el, akik később a győztesek oldalára kerültek. Ezt a tömeggyilkosságot az a másik totalitárius rendszer követte el, amelyről később csak jót volt szabad mondani. Önök talán nem tudják, hogy 1943-ban, amikor nyilvánosságra került a katyíni népirtás ténye, a világsajtó úgy cikkezett a gyilkosságokról, hogy azt a szovjetek követték el – Sztálint viszont éppen ekkortájt választották az egyik amerikai újságban az év emberévé.

Nekünk, lengyeleknek, ez mindmáig feldolgozatlan seb. A tömeggyilkosságot az akkori lengyel társadalom elitjén követték el. Azok az emberek haltak meg, akik 1918–1920-ban kivívták Lengyelország függetlenségét, 1939-ben pedig ugyanezt a lengyel függetlenséget védték. Ez a gyilkosság azért is különleges, mert a döntést az akkori keleti szomszéd legfelsőbb vezetése hozta. Egy állam hozta meg a döntést. Amikor 1940. március 5-én Lavrentyij Berija indítványozta Sztálinnak a lengyel foglyok legyilkolását, indoklásában azt írta, hogy ezek a lengyel katonatisztek javíthatatlan, esküdt ellenségei a kommunizmusnak.

E szavak önmagukért beszélnek. A szovjet vezetők világosan és egyértelműen álltak elő az indoklással.

Ezt a kiállítást elsősorban azért készítettük el, mert a fiatal generációkra, a képzésükre, tanításukra gondoltunk. Meg kívánjuk mutatni a fiataloknak, hogy milyenek is voltak e totalitárius rendszerek, és mire voltak képesek. Ma a nemzeti szocializmusról, annak gyilkosságairól, gáztetteiről gyakran beszélünk. Viszont nagyon keveset, nagyon ritkán vagy egyáltalán nem beszélünk a kommunizmus borzalmairól. Nagyon sokan még ma is azt hiszik, hogy nem is illik ez utóbbiak rémtetteiről beszélni, az egész jó rendszer volt, tulajdonképpen jól megvoltunk anno. Sajnos azonban a kommunizmus ugyanolyan elnyomó hatalom volt, mint a nemzeti szocializmus. Hazugságra, kihasználásra, kizsákmányolásra épült, mészárlásokon, gyilkosságokon alapult, amelyeket a saját embertársaikon, saját társadalmuk kárára követtek el. Ez a kiállítás azt is bemutatja, hogy a Hitler által létrehozott rendszer gyilkos rendszer volt, de az a rendszer, amit Sztálin hozott létre, ugyanolyan volt. Nincs jobb, vagy kevésbé rossz gyilkosság, nem szabad különbséget tenni: minden egyes gyilkosság gyilkosság – legyen közben ilyen, olyan vagy amolyan a rendszer.

Azt is meg akartuk mutatni, hogy minden egyes gáztett mögött konkrét emberek állnak. Abban a pillanatban, amikor nincs kontroll, amikor a társadalom nem ellenőrzi az adott rendszert, könnyen félrecsúszik. A politikusok – akiknek néha feltétel nélkül hiszünk, és akikben néha feltétel nélkül bízunk – alkalmadtán rettenetes tettekre képesek. Azért is akartuk bemutatni a katyíni tömegmészárlást, mert azt az egyik oldalról kezdettől fogva hazugság övezte. A másik oldalon viszont ott az igazságért folytatott harc.

Nagyon sokan az életükkel fizettek azért, mert harcoltak az igazságért. Úgy tűnhet, hogy mára már lezárhatjuk ezt az ügyet, de nem így van. A Katyń-dosszié továbbra is nyitott, nem zártuk le, még mindig számos kérdőjel maradt. Továbbra sem tudjuk, hogy mi lett a sorsa pár ezer lengyel katonatisztnak.

A katyáni tömeggyilkosság nemcsak a 22 ezer lengyel áldozatról

szól. Ha részletesen megnézik a kiállításat, látni fogják, hogy Katyńnak nemcsak 22 ezer áldozata volt, de áldozatul estek a meggyilkolt katonák családtagjai is. Ezeket deportáltak keletre, legtöbbször sohasem tért vissza.

A mi generációnk kötelessége, hogy szabadon, nyíltan beszéljünk ezekről a szörnyű tettekről, mégpedig azért, hogy ilyen tragédiák

soha többé ne történhessenek meg. Többek között ez volt a vezérgondolata a kiállítás elkészítésének. Hálas vagyok a Polgármester Úrnak, valamint az Emlékpont Múzeum munkatársainak, hogy elhozhattuk ide ezt a kiállítást. Nagyon szépen köszönjük, és mindenkinek minden jót kívánunk!

Andrzej Przewoźnik

Andrzej Przewoźnik

lengyel miniszter

(1963. május 13. - 2010. április 10.)

Az emlékezők a 70 évvel ezelőtt történt lengyel tömegmészárlás egyik helyszínére utaztak kegyeletüket leróni, a Szmolenszk melletti katyni erdőben felállított emlékműnél. Az ünnepséget szombatra szervezte a Lengyel Harci és Vértanúsági Emlékhelyeket Gondozó Tanács és elnöke, Andrzej Przewoźnik.

A hetven éves évfordulóra meghívták a katyni családokat, az egykori áldozatok hozzátartozóit, a háború veteránjait és cserkészeket, akik különvonattal utaztak a helyszínre. Egy részük azonban az elnöki különgéppel ment az ünnepségre.

A Lengyelországból érkező repülőgépet leszállás közben érte a katasztrófa. A fedélzetén utazó 97 fő állami és társadalmi személyiség, mindannyian életét vesztette Lech Kaczynski államfővel együtt.

Andrzej Przewoźnik államtitkár, kiváló történész is e járat utasa volt, aki szintén áldozatul esett a légikatasztrófának.

Andrzej Przewoźnik nagyon tisztelte a magyarokat, Magyarországot. 2010. január 22-én Hódmezővásárhelyen, a Magyar Kultúra Napja alkalmából az Emlékpontban látható „Katyn - Tömeggyilkosság, politika, erkölcs” kiállítást nyitotta meg városunk polgármesterével, dr. Lázár János országgyűlési képviselővel.



Előtérben: Andrzej Przewoźnik lengyel miniszter, mellette: dr. Karol Biernacki megyei levéltárigazgató, mögöttük: dr. Lázár János polgármester, országgyűlési képviselő, Almási István alpolgármester és Huszár Tamás moderátor.

(fotó: Lőkösne)

Memento

2010. április 13-án az Emlékpont Múzeumban, április 16-án a Bethlen Gábor Református Gimnáziumban gyűjtötták meg az emlékezés mécseseit, azt követően pedig a református ótemplomban emlékeztek a diákok és felnőttek.

„Nagytiszteletű Úr! Tisztelt Tantestület!
Kedves Fiúk és Lányok!

Nemzeti gyásznapot rendelt el a Magyar Köztársaság Kormánya az egy héttel ezelőtti Szmolenszk mellett bekövetkezett repülőgép szerencsétlenség miatt. [...] Ez a hír, az önmagában is sokkoló tragédia száraz tényanyaga.

Nekünk magyaroknak, benne a vásárhelyi bethlenes diákoknak és tanároknak, a kötelezően előírt gyász istentiszteleten az együttérzés természetes érzése mellett kötelességünk végig gondolnunk a lengyel nép iránt érzett tiszteletünk és nagyrabecsülésünk alapjait. Ezredéves nemzeti történelmünkben oly sokszor fonódott össze a két nép sorsa, annyiszor kaptunk biztatást és szolidaritást a lengyel nemzettől, hogy a mostani lengyel nemzeti gyászban, közös múltunk néhány nagyszerű pillanatának felidézésével adjunk reményt lengyel testvéreinknek, ahogy nemzeti Himnuszuk is kezdődik:

*Nincs még veszve Lengyelország,
Míg mi meg nem haltunk,
Hogyha földünk elrabolták,
Visszaszerzi kardunk.*

[...] Kedves Diákok!

Hosszan folytathatnánk a közös nemzeti emlékezetet, mely választ ad, hogy a lengyel nemzeti gyász óráiban, miért gyűjtöttatok gyertyát a gimnázium aulájában, a lengyel nemzeti színekben: pirosban és fehérben.

Az Úristen különös fortélyja igazgatja a lengyel nemzeti Golgotát. az áprilisi tavaszban ez a tragédia újabb szenvedést okoz a testvéri lengyel nemzetnek, a lelkemben ezekben az órákban egy különös kép fogalmazódott meg: együtt látok három hídpillért. Katyń 1940. Az erdőben porladó lengyel csontokat az egyik végen, a másikon a szmolenszki füstölgő repülőgép roncsait 2010-ben, és valahol középtájon a nagypénteki vigíliában öt esztendeje elhunyt lengyel pápa, II. János Pál léleknövesztő emlékezetét.

A pilléreket a lengyel fájdalom és gyász íveli át, ez köti össze, de éppen azért akarom hídként látni és láttatni ezt a lengyel szenvedés történetet, mert minden híd egyúttal össze is köt. Partokat, nemzeteket egymással, akár korokat és eszméket képes képletesen átívelni.

Végül egy híd mindig vezet valahová, sohasem önmagában áll a mederben. Ez a végső soron értelmetlennek tetsző légi katasztrófa is kell, hogy a gyász órái után megújhodást hozzanak a kelet-európai országokhoz hasonlóan az európai közösségben helyét kereső Lengyelországban.

Mint minden nemzeti tragédia a nép iránti alázatra nevel, növeszti a hitet Istenben, figyelmeztet a csendes szolgálat felelősségére.”

Greza István

Kazimiera Illakowiczówna

Katyńi Szűz Anya

Fénylő hold az erdő felett, morajlik a katyńi homok.
Mehajlik a fű, a Szűz Anya leszállott.
Lábához hajol a keserűség ezüst virága,
Hogy útját azon járja.

Fényességesen megáll egy pillanatra, s zubbonya
szárnyát széttárja,
Hogy a halálgödrökből véres homokot merítsen.
Folyik, mint a hold sugara.
Emelkedik az ég magasságába.

Kérdezi a fehér hold, minek Neked a véres homok?
Feleli a Szűz Anya: „meggyógyítom a világot,
A szeretet a csatákban elesett:
Kell egy örök ereklye”.

Kazimiera Illakowiczówna

(1892–1983) lengyel emigráns költő.

E versét, 1943-ban, Erdélyben írta.

Fordította: Karol Biernacki és Bagi Zoltán



Gyertyagyűjtás a gimnáziumban - fotó: HDK

ARVI JÄRVENTAUS ÉS HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

Herczeg Mihály kutatásának eredményeként egy nem mindennapi tanulmányt kap kézhez a kedves olvasó. A finn-ugor kapcsolat nyomában járó **Arvi Järventaus** vásárhelyi és környékbeli élményeiről, a dél-alföldi emberek életéről ad hiteles képet.

Arvi Järventaus finn író a Botteni öböl és az Oulu folyó találkozásánál, Oulu városban 1883-ban látta meg a napvilágot. Kovácsmester édesapjától a munka megbecsülését, az empátia készséget a szegény emberek irányába, az igazsághoz való ragaszkodást; anyjától a jóság és szépség iránti vonzalmát örökölte. A hallei egyetem elvégzése után egyházi pályára lépett. Néhány évig lapp földön káplánkodott, majd evangélikus esperesként Sodankyläben lelkészkedett. Lappföldi élményeit *Kereszt és varázsdob* című regényében örökítette meg. Ezek a lappok a 20. század elején is a sámánhit bűvkörében éltek. Lelkész létére megértéssel ábrázolja őket. [Arvi Järventaus: *Kereszt és varázsdob*. Ford. Kodolányi János, Bp. 1943.] 1916 után negyedszázadon át sorra jelentek meg regényei. „Húsz regénye jelent meg eddig, közülük három állami díjat nyert. A regények közvetlen hangúak, sok esetben történelmi tárgyúak és a néplélek hallatlan ismeretét árulják el. Írójuk lelkes propagálója a finn és magyar nép közös származását hirdető történelmi megállapításnak. És Arvi Järventaus, az Ezer tó országának kiváló tehetségű fia, aki nem politikus és aki jól tudja, hogy a kicsiny Finnország csak rokoni érzéseivel, szeretetével segítheti a vele közös eredetű, mostoha sorsba került Magyarországot.” [Csongrádi Újság, 1930. szept. 28.]

Cikkei gyakran szóltak a távoli rokon népekről, azok sorsáról. Nem volt ez véletlen. Az akkor még orosz elnyomás alatt élő Finnországban termékeny talajra hullottak a finn - ugor rokonságról szóló eszmék. 1883-ban Helsinkiben már Finn-Ugor Társaság alakult. [Új Magyar Lexikon, Finn Ugor Társaság szócikke.; Világirodalmi Lexikon Arvi Järventaus szócikke.] Magyar írókat, költőket fordítottak



Arvi Järventaus

(foto: www.lapinkrjailijat.rovaniemi.fi)

finn nyelvre. Nem véletlen, hogy Arvi Järventaus kedves olvasmánya Petőfi Sándor, Jókai Mór, később Gárdonyi Géza és Herczeg Ferenc történelmi regényei. 1921-ben tartották az I. finn-ugor kongresszust Helsinkiben. Az egyébként is emocionális beállítottságú költő-íróban ekkor születhetett meg a vágy: eljutni egyszer a magyarok közé. Hat lánygyermek nevelésének gondja mellett nem kis áldozatába került összegyűjteni a pénzt, hogy részt vegyen Budapesten az 1928-ban rendezett III. finn-ugor kultúrkongresszuson.

A kongresszus megnyitó előadásán gróf Klebelsberg Kunó kifejtette, hogy a szláv népeket a pánszláv gondolat, a németeket a pángermán szellem fűzi egybe - a finn-ugor népeket kizárólag kulturális és tudományos együvé tartozás kapcsolja össze. Mindhárom nemzet megszenvedte az orosz elnyomást. Maga a közös ellenség is közelebb hozza egymáshoz az egyébként is rokon népeket... (Similis simili gaudet). De összefűz a közös sors is: a magyarok a török iga után német hatalom alá, - a finnek svéd elnyomás után orosz szolgásgába jutottak...

Ezen a kongresszuson ismerkedett meg a finnül beszélő vásárhelyi banktisztviselővel, Kisfaludy Jánossal, akivel életre szóló barátságot kötött. [Köztudott, hogy a Kisfaludyak a Csák

nemzetségből származnak. Névadójuk a Sopron megyei Kisfalud, Kapuvártól délre. Birtokaik Bars, Pozsony és Vas vármegyében voltak, de sehol sem nagybirtokosok. Kisfaludy András Zsigmondtól kapott címeres levelet 1419-ben. Érdekes a címerük: 3 fekete halmon 3 ágú koronában kiterjesztett szárnyakkal áll egy holló, jobb karmában kettős kereszttel. A sisakdísz 3 struccotoll. A Vas vármegyei Kisfalud Szentgotthárdtól délre feküdt, azóta össze is olvadt azzal. A Vas vármegyei Kisfaludyak az 1458. évi összeírásban szerepelnek néhány portával. Az 1582. évi dicalis összeírásban is csak 3 portájuk van Vas vármegyében. 1704-ben Kisfaludy László Károlyi Sándor felhívására sereget toboroz, Kisfaludy György pedig a lóról leszállt kurucokkal elfoglalja Kőszeg várát. A Kisfaludiaknak igazi nagy birtokaik nem voltak. Ahhoz a kisnemesi réteghez tartoztak, amely fogékony a haza sorsa iránt. A Dunántúlon több Kisfalud is előfordult. A névadó Sopron vármegyében, a Vas megyei Szentgotthárd közelében, a Fejér megyei Székesfehérvártól keletre még ma is létezik.

Az Arvi Järventaussal kapcsolatba került Kisfaludy János Pápán született 1891-ben. Apja Kisfaludy Miklós, anyja Voltráb Mária. A felesége, Ágfalvy Márta, Budapesten született. Hódmezővásárhelyre a Magyar Olasz Bank tisztviselőjeként került az 1920-as években, ahol nyugdíjazásáig élt. Új háza az I. kerület Szivárvány utca 11/a szám alatt volt (1930-as adat.)

Arvi Järventausban ekkor született meg a trilógia megírásának gondolata. „Ebben fogja felhívni elsősorban Finnország és az egész világ figyelmét a Trianonban Magyarországgal elkövetett igazságtalanságra.” [Csongrádi Újság, 1930. szept. 28.]

Ehhez azonban kevés a lelkesedés. Aki hitelességre törekszik, annak történelmi forrásokat is kell ismernie, tanulmányoznia kell az itteni tájat és embereket, impressziókat kell gyűjtenie. Ebben lehetett segítségére Kisfaludy János, aki megszervezte az író számára egy ilyen tanulmányutat. Persze ő sem nélkülözhetette a városvezetés támogatását.

Szerencsére a törvényhatósági joggal felruházott város vezetősége nemcsak hogy nem zárkózott el a támogatástól, hanem még maga is kapott az alkalmon, hogy itt a lehetőség felhívni a közönyös világ figyelmét arra a nyomorúságos állapotra, amelybe a trianoni szerződés taszította hazánkat, és amelynek a súlya a gazdasági válság idején duplán nehezedett ránk.

Hódmezővásárhely komolyan vette a neves író érkezését. 1930. szeptember 14-én maga Szathmáry Tihamér kormánybiztos – főispán utazott elébe Kisfaludy János társaságában. A Magyar-Olasz Bank igazgatója Kisfaludynak az évi szabadságát arra az időre rögzítette, amikor az illusztris vendégét kalauzolja.

Arvi Järventaus elhelyezéséről maga a polgármester gondoskodott. Két hónapra kibérelt Kerekes István hősi halált halt műkertész és virágkereskedő özvegyétől, Lehotay Teréztől egy csendes kis szobát a Nagy Sándor utca 8. szám alatt. Innen járta a környéket az író tolmács barátja kíséretében. [Özv. Kerekesné háza azért érdekes, mert a belvárosban olyan csendes utca, hogy falusi utcának is beillett volna. A 600 négyzetméteres portát még Kerekes István virágkertészkedésre rendezte be. Özvegy felesége folytatta a virágtermelést és eladást.] Nem maradt ránk följegyzés arról, milyen terv alapján haladtak, de a látogatások sorrendje gondos előkészítésre, szervezetségre utal. A közelítől a távolabbi felé haladtak. Mindjárt itt volt az Imre József-féle házban elhelyezett Városi Múzeum és Könyvtár. A múzeum néprajzi jellegű tárgyait 1928-ban Cs. Sebestyén Károly szakértő bevonásával újra rendezték, hatalmas tároló szekrényekben helyezték el.

Mezőgazdaság eszközei

Halász szerszámok

Pásztorkodás

Tálas munkák

Szoba berendezés

Konyha berendezés

Ezeket Arvi Järventaus tanulmányozhatta. Amikor a városnak megköszönte a szíves vendéglátást, külön köszönetet mondott a „múzeum és könyvtár” segítőkész dolgozóinak.

A Városi Múzeum 1929-től kezdve „Régészeti Osztállyal kibőví-



Szer - templomrom

(forrás: HDK)

tett” státuszt nyert. [Kiss Lajos: Emlékezések a Hódmezővásárhelyi Múzeum alapításáról. Évszám nélkül. Ságvári nyomda, 76. p.] Ennek okán a múzeum két kis földszinti termét rendbe is hozták, de egyéb költségekhez nem járultak hozzá. Így az 1928-ban beharangozott ásatásokat továbbra is a Szegedi Egyetem Földrajzi Intézete fedezte Banner János régész irányításával, aki 1929. augusztus 5-től szeptember 7-ig ásatott a határ több pontján (Kökénydombon is!). 1930-ban augusztus 1-től szeptember 3-ig [Banner János: A Hódmezővásárhelyi Városi Múzeum Régészeti Osztályának első öt éve. Szeged, 1934. 25. p.] az itt talált anyagot a Városi Múzeumban akár Järventaus is megszemlélhette. Az agyagművesség igencsak foglalkoztathatta az író gondolatvilágát. Később elkísérték a Művészek Majolika Telepére, onnan pedig egy újjáépített cserepes (Bán Ferenc) műhelyébe. Ott Järventaus elmondta, hogy az ő hazájában összesen jó, ha pár száz cserepedény akad. Az újságíró szerint biztosította a mestert, hogy majd egy készülő munkájában tüzetesen leírja a cserepeség minden műveletét a korongozástól a kiégetésig.

A szegedi múzeumban lett volna a vásárhelyi határból kikerült régészeti anyagnak, de ezt sosem vették szigorúan. Esetleg csak olyankor, ha maga a Szegedi Múzeum ásatott. Így

például Móra Ferenc Kishomokról magával vitte a gepida leleteket 1928-ban. Nyilvánvalóan elvitte a kiszombori avar és honfoglalás kori sírok feltárt anyagát is. 1930-ban megint Kiszomboron ásott, szeptember 5-től október 11-ig. Horger Antal, a Szegedi Egyetem nyelvészprofesszora is elkísérte Järventaust erre az útra. (Péter László 1983-ban ír erről az ásatásról, megemlítve, hogy Arvi Järventaus híres finn író is megtekintette. = Könyvtáros, 1983. 3. sz.). Avar és honfoglalás kori sírokból fegyverek, kengyelek, zablák, ékszerek kerültek elő. Móra felhívta a figyelmüket arra, hogy míg az avarok egész lóval temetkeztek, a magyarok csak a ló fejével és lábával. Amíg Järventausék a vásárhelyi látnivalókkal ismerkedtek és amíg Kiszomboron sírfeltáráson vettek részt, addig a Csongrádi Újság máris beharangozta az eljövendő látogatásukat. 1930. szeptember 21-én írja: „Arvi Järventaus finn író a jövő héten érkezik Csongrádra. Megírtuk, hogy Arvi Järventaus, a neves finn író Magyarországra érkezik, hogy készülő honfoglaláskori, magyar tárgyú regényéhez az Alföldön gyűjtönnön impressziókat. Järventaus – aki lutheranus esperes barátjának, Kisfaludy Jánosnak, a kitűnő finn-magyar műfordítónak vendége Hódmezővásárhelyen, néhány hét óta és a jövő hét derekán, Kisfaludy István dr. kir. járásbíró meghívására Csongrádra is ellátogat. Fogadtatásáról és kalauzolásáról a Csongrádi Közművelődési Egyesület fog gondoskodni.”

Szeptember 25-én Hódmezővásárhely város autójába szállt Arvi Järventaus, Kisfaludy János és felesége, valamint Pályi Sándor gazdasági felügyelő, aki a Duna -Tisza közti Mezőgazdasági Kamarát képviselte. A sövényházi útról letérve, a major épületeit elhagyva, megpillantották Szer középkori falu impozáns falmaradványait.

A lenyűgöző látványértékéből mit sem von le, hogy ők ott és akkor nem a szeri monostort látták, hanem a tatárjáráskor elpusztult Szer falu plébánia templomának romjait. Trogmayer Ottó írta erről a romról: „Amit Göndöcs láthatott, 9 méter hosszú és 7 méter magas volt. A műemlék utolsó maradványát 1950-ben pusztították el.” [Trogmayer Ottó: Fecerunt magnum Áldomás In.: A Középkori Dél-Alföld és Szer. Szerk. Blazovich László, Szeged, 2000.] „Az

épület maradványok sorsát megpecsételte az a barbárság, hogy a még szét nem hordott maradványokon, omladékokon gyakorolta lövészeti tudományát az 50-es években a magyar tüzéség.” [Vásárhely és Vidéke, 1993. aug.12.2.p. (Herczeg Mihály személyes emlékei szerint ez az 1950 nyarán tartott hadgyakorlaton történt.)] A Genius loci így is tiszteletet parancsolt. De hogy nem turisták bámészkodnak itt, önkéntelenül is vigyázzba állva elénekelték a Magyar Himnuszt... Aztán átbálgattak a 700 méternyire lévő Árpád- emlékműhöz. Megrendülten hallgatta Arvi Järventaus, hogy az öt milleniumi emlékből már csak ez az egyetlen a miénk... Brassó, Ungvár, Pozsony, Zimony hasonló létesítményeit földig rombolták... Talán éppen ennek az elérzékenyült pillanatnak a hatása készítette az író, hogy néhány óra múlva Bokroszon azt ígérje: „Éljen, éljen az ÉP, EGÉSZ Magyarország, amely úgyszólván rövidesen a miénk lesz.” Hangsúlyozta, hogy „a jövőben még nyomatékosabban fog a magyar ügyért szólni, mint pedig tette eddig” (Csongrádi Újság, 1930. szept. 28.).

Alsópusztaszerről Alpárra köcsiztek, ahol a templomdombról nézve találgatták, mekkora lehetett az a bizonyos földvár...

Majd a bokrosi iskolához vitte őket az autó, ahol már vártak rájuk. A „bukrosparti tanyai iskolában” a vendég tiszteletére a tanulók elénekelték a finn nemzeti dalt. Järventaus meghatottan köszönte a kedves fogadtatást. Megkérte a tolmácsát, fordítsa le szavait. Magyarul még hozzátette: „Szébb jövőt adjon az Isten a magyarnak”... A Bokrosi Gazdakör feldíszített helyiségében magyaros vendégszeretettel fogadták a város képviselői - élükön kisleludai Kisfaludy doktor királyi járásbíróval a város tanácsnokai, rendőrfőnöke, iskolai igazgatói, a gazdakör vezetősége – összesen két tucatnál is többen. Az asztalokon őszirózsák közt finn és magyar zászlócskák, amelyeket Jovanovics tanító néni fénypapírból ragasztatott össze a tanítványaival. A csigaleves felszolgálása előtt a körelnök felszólítására elénekelték a Himnuszt, egy levante pedig elszavalta a Magyar Hiszekegyet:

Hiszek egy Istenben

Hiszek egy hazában

Hiszek egy isteni örök igazságban

Hiszek Magyarország feltámadásában.

Arvi Järventaus rövid beszédét így fejezte be: „Legforróbb óhajom, hogy ez a királyi ország, melynek nyelve szebb mint a legszebb zene, visszakapja régi határait!”

A cserkészcsapat parancsnoka felidézte találkozásukat finn cserkészekkel az angliai jamboreen. Az esti tábortűzhöz sorra jöttek a különböző országok cserkészei. A franciák kabaréztak, az angolok sportmutatványokkal szórakoztatták őket, az amerikaiak zsonglőrödtek. Amikor a finnek jöttek, csak átkarolták egymást, ki-ki a maga nyelvén énekelt... „egy szót sem szoltunk, csak kezet szorítottunk és éreztük, hogy az egész nagy világon a mi szívünk, lelkünk rokon egymással”. [Csongrádi Újság, 1930. szeptember 28.] A magyarruhás lányok ezután behozták a csigalevest tyúkhússal és az elmaradhatatlan birkapaprikást, no meg a karafinákban a csongrádi vörösbor.



Átkelés a Tiszán - (forrás: HDK)

Ebéd után a bukrosparti szőlők megtekintése következett. Éppen akkor szüretelték a csongrádi kadarkát. A pálinkaivók országából jött vendég a mennyországban képzelte magát. Most értette meg, miért szerepel a magyarok himnuszában a kenyér mellett a bor is. Bent, Csongrádon, napokon át tanulmányozta a múzeumi tárgyakat, népszokásokat.

A Szent Imre Reálgymnázium nagy csónakján tiszai kirándulást is szerveztek számára, hogy a helyszínen lássa a híres „bódi révet”, érezze a Tisza vizének felejthetetlen illatát. Csónakkal feleveztek a Körös-torokig. A sebesen rohanó finnországi vizek után mély benyomást tett rá a Tisza és a Körös sajátos han-

gulata, a lombos erdők látványa. Szeptember 28-a után ismét Vásárhelyen tartózkodik, járja a határt, gyűjti az élményeket. Fölkereste Körtvélyesnél a Holt-Tiszát. Gyönyörködött a néma csöndben, a fákról fölröppenő kócsagokban, a békák szünni nem akaró muzsikájában. Az ártérben, a gyümölcstől roskadó körtefák megcsodálása után, a foknál egy öreg halász a szolgafán nagy bográcsban fővő „halpaprikához” invitálta őket. Az előzőleg megfőtt apró halakat cserép csikmákszűrőn trücskölte éppen át, majd a felaprított harcsa- és kecsége szeleteket dobálta bele a hagymás, paprikás lébe. A vendégeket maga faragta fakanállal kínálgatta. A halszágú Finnországból jött vendég dicsérete valószínűleg nem udvariassági gesztus lehetett... Visszafelé jövet megtekintették Balogh Sándor tanyáját, ahol az ezüstpitykés mellényű, kunkalapos juhász a szikes legelőn harminc-negyven

rackajuhot terelgetett. Ilyeneket hoztak eleink az őshazából.

Sok emberrel szóba elegyedtek kint, a határban, de benn, a városban is. Mindjárt a Nagy Sándor utcai házzal szemben, a 13. számú háznál öreg ember üldögélt a kapuban, a gondolkodó székben. Tűzszeresével éppen tüzet csiholt, a parázsló taplóval aztán meggyújtotta a tajtékipába tömködött dohányt. Mint kiderült, ezt az embert Tárkány Szücsnek hívták...

Máskor pásztoremberektől kérte el ezt az ősi eszközt. Sor került arra is, hogy bemutassák neki a tanyavilágot.

Jóllehet, a nagy gazdasági válság nagyon is éreztette hatását, az 1930-as években még magas az állatok

létszáma. [Magyar Statisztikai Közlemények 100. kötet, 9-11. oldal – KSH. Statisztikai Havi Közlemények XXXII. (1929) 174. p. Duna-Tisza-közi Mezőgazdasági Kamara, 1937.] Évente átlag 12-14 000 lovat számlálnak a statisztikusok, 12 000 szarvasmarhát és 40-50 000 darab sertést. A baromfik száma néha eléri az egymillió darabot. Amerre csak vitte a féderes kocsi, mindenfelé szebbnél szebb állatokat látott. Műveletlen szántóföld egy talpalatnyi sehol. A 6000 tanyában 24 000 ember él. A tanyákat – a Pusztá kivételével – fák veszik körül. A statisztika szerint 1929-ben a vásárhelyi határban 36 981 db meggyfa, 26 087 darab szilvafa volt. [Mezőgazdasági Statisztikai Közlemények 99. kötet, 13. p.] A fenyvesekhez szokott szemét elkápráztathatta ez a másfajta föld. Kísérői jogos büszkeséggel mutogatták neki Gregus Máté epreskertjét, ahol az eperpálinka zamatos ízét összehasonlíthatta a lappföld gabonapálinkájával... Vajon milyen tágra nyílt szemekkel bámulta meg a vásárhelykutasi gazdák pompás furiózóit, gidránjait, arabs félvér lovait. Elvitték Mónus Imre bácsi tanyájába, akinek angol telivér kancái országos I. díjat nyertek. Méray Sándor bonyhádi pirostarka szarvasmarháihoz viszont szakszerűen tudott szólni, mert a szarvasmarha-tenyésztés az ő házában is virágzott. Bodrogi Sándor 50 darabos mangalicafalkáját ugyancsak megcsodálhatta, Arany János 100 darabnyi libája már nem is tűnt neki ritkaságnak, hiszen a legtöbb tanyában láthatta a tarlón csipegető nagytestű ludakat. A Kutasi úton kifelé haladva szemébe tűnhetett a Kenéz-Hódi tanya kőoszlopokon álló galambdúca, ahonnan a galambok százai szálltak fel a magasba és keringtek a tanya körül...

Azon az őszön a Gál-napi vásárt október 12-13-án tartották Vásárhelyen. Järventaust kapott az alkalmon, hogy népszokásokat, népviseletet láthasson. Kisérték a negyvenholdas Vásártérre. Már a Polgári Fiúiskola közelében fölállított 200 személyes lacikonyhából fölséges illatok szálltak: sült a sok kolbász, hurka, lacipecsenye. Döbbetes látvány a többezer lábasjóság közt csizmásan, bekecsekben nyüzsgő paraszti világ. A statisztika szerint ez a vásár nagyon is rosszul sikerült. A fölthajtott 1000 lóból 70 kelt el, az is áron alul. A gazdák éppen ezt akarták

megmutatni, hogy itt a nagy gazdasági válság. Nem tudnak semmiből pénzt csinálni. A bankok követelik a magas kamatot, a hivatal az adót. Itt mindent elárvereznek. A szegény gazdák abba a régi csapdába estek megint, hogy reménykedtek benne: ha a világ tudomására jut szerencsétlen helyzetük, majd csak segít valaki... Ezért fogadták olyan lelkesen Arvi Järventaust, akinek a szava eljuthat a világba...

Másnap a kirakodóvásárban már a családjára is gondolhatott Järventaust. Ide kevesen kísérték ki. „Vásárfiát” válogathatott feleségének és lányainak (törökös kendőt, képfestő kötenyt, kis csempéket stb.).

Arvi Järventaust tulajdonképpen megtalálta, amit romantikus lelke keresett. Együtt lehetett magyar emberekkel, akik abban az időben még nagyon is eleven magyaros vendégszeretettel fogadták. Talán korát megelőzve, testvérvárosi kapcsolatok előhírnökét véljük fölismerni abból a kis írásából, amelyet úgy a vásárhelyi, mint a csongrádi sajtó leközölt „Pár szó a vérségi eszme kimélyítéséről” címmel.

„[...] A vidékre tett kirándulások, a magyar kisgazdákkal folytatott beszélgetések, parolázgatások, azok igazán feledhetetlen kedves emléket hagytak hátra lelkünkben. Azt nevezem én igazi kongresszusnak, amit pörkölt, gulyás és jó magyar bor nyakalása közben tartottunk ott kint a tanyákon! A lehörpintett kortyok emléke tartósabbnak bizonyult minden tudós fejtegetésénél, amitől a hivatalos tárgysor csak úgy hemzsegett.

A mindennapi élet nem csupán hivatalos komolykodásból áll. Nem azért járunk rokon-látogatóba, hogy a papírdarabot szorongassuk a szalonkabát szárnya alatt, amire az előre betanult ünnepi beszédet firkantottuk. De-hogy is! – természetes egyszerűséggel toppanunk be, aztán vidám történeteket mesélgetünk egymásnak, beszélgetünk a lovakról, tehenekről, vagy teszünk azt, az irodalomról. Kávégzatunk, pipázgatunk és végül: „Isten veletek!” „Aztán majd nézzetek át egyszer mihozzánk is!” Ezt nevezem én közvetlen, szívélyes érintkezésnek.

A rokonsági eszmét is ilyen vágyányokra kell terelni, akkor lesz annak igazán fogantatója. Azért nem szabad egészen mellőzni a hivatalos programot sem, de az egésznek mégis csak a barát-

ságos „Adjon Isten!” és „Hozott Isten!” alapján kell nyugodnia. Tehát a viszontlátásig is szeretetteljes üdvözlőmetem küldöm a kedves hódmezővásárhelyieknek! Köszönet a szíves meghívásért!...” [Csongrádi Újság, 1930. szept. 25.]

Vendel nap táján már kizöldültek a búzavetések. A bolondkocsival csutkaszárt betakarító parasztnak búcsút intett az író. Az őszi esők beálltával már hazafelé készült Arvi Järventaust. Mielőtt elutazott volna, nyílt levélben mondott köszönetet a városnak az itteni élményekért. Elsősorban dr. Mokcsay Zoltán főispánnak, dr. Soós István polgármesternek, Szathmáry Tihaméknak és mindazoknak, akik segítettek.

„[...] *A munka, amibe belefogtam, nem könnyű dolog. Más országban születtem: ez a tény akadályokat gördít útamba és nekem le kell győznöm ezeket az akadályokat. De hiszem, hogy az a lángoló szeretet, amelyet a magyar nemzet, annak ragyogó múltja és történelme iránt érzek, épp úgy az az őszinte részvét, amelyet a mostani Magyarországon szorongatott helyzete keltett bennem, Hódmezővásárhely város irántam tanúsított páratlan barátságával karöltve, erőt ad majd nekem ahhoz, hogy megkezdtem munkámat be is fejezhessem. Így aztán – ha kis részben is bár, módomban lesz viszonzni azt a nagy szeretetet és rokonszenvet, ami itt és egész Magyarországon irányomban megnyilvánult.*

Hajdanában – így olvastam azt a történelemben – a magyarok azt a vendéget, akit megtanultak nagyrabecsülni, felvették a törzs kötelékébe. A legnagyobb tisztesség, amiben valaha is részesülhetek, az a tudat lenne, hogy a magyarok engem is magyarnak tekintenek. Ebben a reményben veszek búcsút és azt mondom: áldja meg az Isten Magyarországot és annak nemes fennkölt lelkületű népét! Kedves kisgazda ismerőseimnek meg kívánom, hogy adjon az Isten jó bort, búzát, békességet! Arvi Järventaust finn író.”

[Vásárhelyi Reggeli Újság, 1930. október 15.]

Bent állt már a vonat a nagyállomáson, amikor a vendéget így búcsúztatták csikóbőrös kulacs átadása mellett a kisgazdák:

„Fogadd szeretettel ajándékunkat, egy marék búzát, egy kulacs bort és azt, ami legkedvesebb előttünk, egy marék, magyar könnytől, magyar verítéktől áztatott magyar földet. Jelképül

váljon műve. Ebben vált nagy segítőjévé a kongresszuson megismert és megszeretett Kisfaludy János.

„Igazi forráskutatásokra minden bizonnyal az 1930-as, kéthónapos útja alkalmával került sor, amikor a főhadiszállása éppen Hódmezővásárhelyen volt. A magyar városokban, országosan vendégeskedve Järventausnak módjában állt megismerni például az

del foglalkozó regényét írta meg. 1937-ben kész a magyar trilógia harmadik kötete *Sydenpoltajat* (A szénégetők) címmel, amely a kuruc korba vezeti el az olvasót.

„[...] a három regényt az köti össze, hogy a hősök ugyanabból a Tárkány családból származnak, amelyek őse Árpád idején csatlakozott a magyarokhoz. Mindegyik regény tágas, széles képet rajzol a rokon nép történetéről, amely mint földrajzilag tőlünk távol élő nép történelme a finnek többségének meglehetősen ismeretlen. Ilyeténképpen Järventaus regényeinek jelentősége a néprokossági munka, a néprokossági eszme szempontjából abban keresendő, hogy erőteljes magyar hazafiságukkal képesek nem csak megdöbbentően elevenen bemutatni a történelem menetét, hanem képesek sok finn olvasóban meleg együttérzést és őszinte közeledési vágyat kelteni ez iránt a nép iránt, amelynek történelme, - miként a mienk is, - folytonos küzdelem a szabadságért az idegen elnyomók ellen.” (Viljo Tervonen).

Herczeg Mihály



A Bakay-kútnál

(forrás: CsML Hódmezővásárhelyi Fióklevéltár)

adjuk, jeléül annak, hogy megszerettünk... Gondolj ránk te is ezertavas országodban.”

Hazafelé tartva a bécsi gyorsan vetette papírra romantikus költeményét: „Üdvözet a magyar néphez”... Egy másik versében még reményt is próbál kelteni.

Viljo Tervonen finn tudománytörténész nem sokkal Järventaus 1939-évi halála után „Arvi Järventaus ja Unkari” címmel tanulmányt írt. Ebben a terjedelmes dolgozatban végig vezeti az olvasót, hogyan vált Arvi Järventaus a néprokosság gondolatának megszálottjává. Ne feledjük, elődei is jócskán voltak ezen az úton...

„Alapjában romantikus alkata tette arra legalkalmasabbá, hogy lelkében kikeljen az a mag, amelyet 1928 nyarán a néprokosságot ünneplő Magyarország hintett el. A III. finn-ugor kultúrkongresszus után fogant meg benne a gondolat, hogy ír egy magyar tárgyú történelmi trilógiát.”

Ehhez tanulmányokat, kutatásokat kellett folytatnia, hogy hitelessé

ország legkülönbözőbb múzeumaiban levő, a regény írásához nélkülözhetetlen forrásokat.” [Viljo Tervonen: *Válogatott írásai. A finn-magyar kulturális kapcsolattartás. Magyar-Finn Társaság, Bp. 1996. 36. p.* [Tárkány alakja is minden bizonnyal élő magyar személy mintájára készült” (I. Tárkány Szücs Imre, Nagy Sándor u. 13. sz. lakos.)]

Az első regénye, *Maahantulo* (Honfoglalás) címmel, már 1931-ben meg is jelent. „A regény lapjai a legapróbb részletekig a tárgyalt témakör elmélyült ismeretéről és szorgalmas munkáról tanúskodnak [...] teljesen hitelesen, hihető módon írta le a magyar szokásokat és hiedelmeket, a népi történeket stb.”

Egy újabb utazás után magyar történelmi ismeretei megdöbbentő léptékekkel gyarapodtak. Új regénye, a *Suava maa* (Füstölő föld), amelyben a Mohács-hoz vezető utat és Magyarországot pusztulását írta le. Ez a regény 1932-ben került ki a nyomdából. A harmadik regénye kicsit késett, mert közben a „Kis falu a világ végén” című lappföld-

Arvi Järventaus

HŐSÖK FÁJA

Sóhajtva nyugszik végre meg,
S kezét előre nyújtva
Beszél magában, lelkesül,
Mosolyg felé a pusztá.
Szól: „Itt van most is a sereg,
Melyet harcolni láttam,
Itten lakik a hősi nép,
Mely jött Árpád nyomában”

Isten veled, puszták fia:
Testvéred elmenőben.
Most görnyeszt bár nehéz igaz,
De higgy a szebb jövőben!
A nép, amelynek nyelve zeng,
Mint harci kard acéla,
Föltámad az még, nem lehet
Rút cenkek martaléka!

Finnből fordította: Bán Aladár

A SOÁT TÚLÉLT ZSIDÓ GYERMEKEK OTTHONA

„És beszéld el gyermekeidnek...”



A Gyermekek Otthona a Szeremlei utcában

A zsidó elemi népiskola alapítása

A hódmezővásárhelyi zsidóság múltja 1748-ig vezethető vissza. A Károlyi-uradalom toleráns módon befogadta a zsidókat, sőt rájuk bízta a korcsmáltatást és más üzleti ügyeket. A konkurenciát a rosszhiszemű görög kereskedők ármánykodása jelentette. Meg kellett küzdeniük az előítéletekkel, a rágalomokkal, a tilalmakkal, a korlátozásokkal. A tetemes türelmi taksát csak a reformkor végén törölték el. Szinte egybeesett a hitközség 1829-es alapítása (más források szerint 1841-ben) a zsidó felekezeti iskola megnyitásával. Ekkor már egyre több gyermeket küldtek el chéderbe (előkészítőbe), egy-egy tehetősebb zsidó házába, amely tanhelyiségül szolgált, és az elemi népiskola „előszobája” volt. A szentírást jiddisül és németül tanították. A bóchereket (ifjakat) nevelő iskolamesterek a vallásban jártas, jámbor, istenfélő emberek voltak. A kezdeti időszakban még nem alkalmaztak morenukat (okleveles tanítókat).

Az iskoláztatás és az iskolaépítés kezdeteinek kronológiája:

1829 Az iskola a hitközség része

1839 Wilhelm Albert tanító alkalmazása

A Kecskeméti Sámuel-féle telek megvásárlása iskolahelyiségné

1844. május 2. Bangó Ádám kőművessel építési szerződést köt a hitközség

1945. február 13. Héttagú iskolai választmány fölállítása

Stern Ignác főtanító (1810 k. – 1865) alkalmazása

február 16. Az iskolai választmány elfogadja a tantervet

március 25. Reininger Herman altanító alkalmazása

Közgyűlés: döntenek a tandíj bevezetéséről, a szegény sorsúak ingyen tanulhattak

A polgári forradalom és a szabadságharc hónapjaiban, majd még inkább az abszolutizmus korában, válságos helyzetbe került az oktatás. 1848-1850 között szünetelt a tanítás. A kiegyezés viszont új távlatokat nyitott. Ezúttal nem feladatunk átfogó iskolatörténetet papírra vetni. Nem mehetünk el viszont szó nélkül az 1874. évi iskolaépület-bővítés mellett. Az ún. zsidóiskola ettől az időponttól rendelkezett önálló iskolaépülettel. A Nap utca 3. szám alatti (ma Szeremlei utca) épületben öt tanteremben folyt az oktatás. A széles, oszlopos folyosó és a napjainkban más funkciót betöltő termek csak részben őrzik az eredeti állapotokat.

Tanítók a Felvidékről

A vásárhelyi hitközség előjárói, az iskolaszék, a rabbik mindig szem előtt tartották a zsidó vallás leglényegesebb elemét, a tanítást és a tanulást. A zsidó elemi népiskola tantermeiben tudós tanítók oktatták a diákokat. Professzor PhD. Yitzhak Kashti hívta fel figyelmünket arra, hogy a vásárhelyi zsidó elemi népiskola tanítói, szinte kezdettől fogva oberlánderek (felvidékiek) voltak. [Yitzhak Kashti: One Hundred Years of a Jewish School in Hungary 1841-1948. Ramot – Tel Aviv University, 2008.] A teljesség igénye nélkül: Stern Ignác és Wilhelm Frigyes (1812-1900) Nyitra vármegyei, utóbbi Vágvecsén született, Engländer Adolf kassai, Gruber László (1909-1987) bodrogszerdahelyi.

A zsidó kultúrkinéshez és történelemhez való kötődés e falak között alapozódott és erősödött. Kemény Simon (1865-1941) igazgató-főtanító és követői a katedrán magyarságra és hazaszeregetre nevelték a növendékeket. [Kemény Simon: A h(ód)m(ező)vásárhelyi izraelita népiskola múltja és jelene. Értesítő az 1895-96-ik tanévről. 1896. p.: 3-23.; Dr. Silberstein Adolf: Hódmezővásárhelyi zsidók. A Hódmezővásárhelyi Izraelita Hitközség kiadása, 1943. Reprint kiadása: Máyer, Budapest, 2004.; Szigeti János: Tanúságként, ha új nemzedék jön – Zsidó-negyed a Hódvize partjától az Adriáig – Máyer, Hódmezővásárhely-Budapest, 2007.]

Vásárhelyi zsidók a vészkorszakban

A kassai (košicei) vasúti hivatalnokok feljegyzéseiből nyomon követhető 1944. május 14. és július 9. között az Auschwitzba irányított zsidó magyar deportáltak vasúti transzportjai. 147 vonattal 437 402 zsidót szállítottak ki az auschwitzi KZ-ba. A visszaemlékezések és a történeti kutatások alapján feltárultak a vészkorszak leg-sötétebb eseményei. A hódmezővásárhelyi zsidók deportálásának kezdete „dióhéjban” így zajlott le. A hírhedt,

ún. Jaross-listára 891 név került föl. 1944. június 13. és 16. között a helyi hatóságok a rendőrséggel, a Makóról idevezényelt csendőrökkel, leventékkel karöltve a zsinagógába és a zsidó elemi népiskolába gyűjtötték, terelték össze a hitsorsosokat. Csupáncsak 14 napi élelmet vihettek magukkal, minden egyéb értéktől galádul megfosztották őket. A MÁV számláján 737 zsidó személy Szegedre szállítása szerepelt, ugyanis június 16-tól egy-két nap alatt ennyi zsidót szállítottak át az elhagyott szegedi téglagyár területére, amely egyszerre volt gyűjtőtábor és gettó. A szegedi gettó területén közel kilencezer zsidó vallású magyar állampolgárt zsúfoltak össze. Június dereka különösen csapadékos időszak volt. A deportáltak fedél nélkül, szó szerint a szabad ég alatt vártak kilátástalan sorsukra. A vásárhelyi zsidókat is szállító deportáló vonatokat, transzportokat, június 25-én, 27-én és 28-án indították Szegedről. Az első vonatot annak ellenére egyenesen Auschwitzba irányították, hogy június 19-26. és július 2-6. között magyarországi területekről más szerelvény ide nem érkezett meg. A június 25-i deportáló vonat sorsa beteljesedett. Mindenemű ellátás nélkül futott be a szerelvény Auschwitzba, a magyar csendőrök ivóvizet sem adtak, csak egy-egy vödört dobtak be latrinának a tehervagonokba. A második transzport Kassa felé indult, Felsőzsolcán azonban visszafordították, majd ismét nyugat felé, az ausztriai Strasshofba irányították. Többé-kevésbé tisztázódtak a történeti körülmények. A Kasztner Rezső-féle mentőakció és a véletlenek összekavarodása következtében csillant fel az üldözöttekben a remény. A harmadik transzport eleve Strasshof felé indult. A „nagy utazás” bizony a tehervagonokban, 70-80 személyt összenyomorítva, ténylegesen is nagyon hosszúnak tűnt. A szerelvények csak nagyon lassan tudtak haladni Bécs felé. Az egykor „büszke császárváros” nap mint nap angol-amerikai gépek bombázták, egy-egy eltévedt bomba a deportáló vonatokra is hullott, mely akarva-akaratlanul szedte ártatlan áldozatait. A hódmezővásárhelyi zsidóság II. világháborús összes vesztesége, a Soóban mártíromságot szenvedettek száma 446 fő. Minden 3-4. zsidó vallású magyar állampolgár nem élte túl a holokausztot.

A gyermekek otthona

A zsidó elemi népiskola 128 éves fennállása után, a felekezeti iskolák államosításával, 1948-ban megszűnt. A két osztályterem ajtaját legutoljára Gruber

vállalását, a vallásos életre nevelést. Dr. Czukor Bálint a helyi lapnak adott interjújában, visszaemlékezésében a vallási összetartozást, a kulturális, sportolási – mint pl. a pingpongozás – lehetőségeket idézte fel. Az ifjúság markáns, helyi



Otthonalálkozó

László (1909-1987) csukta be, miután 27 diákjától is elbúcsúzott. A zsidóiskola felejthetetlen emlékü kántor-főtanítója, Laci bácsi, akinek pedagógiai tapasztalatát megannyian igyekeztünk felhasználni, továbbra sem tudott elszakadni hivatásától: az életút a gyakorló iskolában, a tanítóképzőben, a főiskolán, majd az egyetemen folytatódott. Az „Otthon” főnév jelentése sokunkban emlékek tárházát jelenti, ezúttal egy alma materhez köthető közösségre használtuk és használjuk. A fellelhető visszaemlékezések – László József, Moczó Kálmánné, dr. Czukor Bálint, Kotroczó Józsefné – és a levéltári dokumentumok Iskolaotthonként, Napközi Otthonként említik. Az Otthon a Joint működtette. Dr. Deutsch Béla (1894-1961) hitközségi elnök 1948-ban Memorandumot, javaslatot terjesztett elő, amelyben felvázolta a Napközi Otthon feladatát, eddigi munkáját és az 1948 utáni továbbélés feltételeit. [Hódmezővásárhelyi Levéltár. A hódmezővásárhelyi Izr. Hitközség iratai. 215/1945; 303/1948.] A vész-korszakot, a deportálást, 116 vásárhelyi zsidó vallású gyermek élte túl. Dr. Deutsch Béla beadványában kiemelte a lelkek megbékélését, a kollektív élethez szoktatást, a zsidó tradíciók

vezetője Mózes László volt, a cionista mozgalom aktivistája. Mózesék fő célja, hogy a holokausztot túlélte gyermekeket előbb-utóbb kijuttassák Erec Jisráélba.

Az „otthon” a tanuláshoz kedvező feltételeket nyújtott. A Join – élén az itteni vezetővel, Gelberger Lászlóval – teljes ellátást biztosított.

A második nagy világegyes után, egy 1945. december 1-jei hitközségi feljegyzésből kiderül, hogy a zsidó elemi népiskolába 46, a középiskolákba (polgáriba, gimnáziumba) 35 és a tanonciskolába 4, összesen 85 zsidó vallású diák tanult. A legnagyobb elismeréssel említhetjük a Napközi Otthon nevelőit, Gruber László tanítót, főkántort, Havas Hajnal tanítónőt, őt 1947. szeptember 18-tól Szegedre helyezték, valamint a segítőköt, mindeneseket, önkénteseket, nevezetesen Gruber Lászlónét (Irénekét), Téván Klementinát (Klemi nénit), a hittan órákat tartó Kertész Zsuzsát, a konyhában sürgő-forgó Hochausser Mancit és másokat. Az iskola és az otthon fenntartása sokba került, bár a pedagógusok szerény bérét az állam garantálta. A dologi kiadások tetemes költséget emésztettek fel. Az iskola-épület állagát a beázások és a leomló törmelékek miatt romos jelzővel látták

el. 1945 és 1949 között pozitív élményt nyújtó közösségi élet alakult ki e viharos történelmi érákat megérett falak ölelésében.

„Csak azokra a szülői otthonra emlékező Sábbát estékre gondoljunk – jegyezte föl az akkori hitközségi elnök –, ahol gyermekeink Oneg Sábbát keretében beszámoltak a zsidó élet minden eseményéről”, majd a korabeli memorandum a terített péntek esti asztaloknál elfogyasztott vacsorát említi, „miközben ősi Zemirotok hangoztak fel, és utána Chálucol csodás dallamai mellett Hóráztak. Az énekkar nemcsak a helyi zsinagógában emelte az áhítat érzését, hanem a környező hitközségekben, Szegeden, Kecskeméten és Békéscsábán is szerepelt. Ne feledkezzünk meg az Otthon meghitt és egymást segítő szerepéről sem.”

Móczó Kálmánné visszaemlékezésében többek között ez áll: „Tanultuk a zsidó történelmet, irodalmat, lelkesek voltunk, énekeltünk, táncoltunk. Csak este jártunk haza.” [Móczó Kálmánné: Bevezető „A hódmezővásárhelyi Otthon találkozói résztvevőinek összesített névsora 1992-2000-hez”/kézirata.] A hitközség, a Joint és az Otthon az államosítás évében tervezte, hogy további működtetés érdekében az Országos Zsidó Segítő Bizottsághoz fordul. Ekkor a hitsorsos gyermekek közül mintegy negyvenen szorultak segélyezésre. Kérlelmezték ajándéksomag küldését. Az Izraeli Elemi Népiskola utolsó tanévét 1947. szeptemberében kezdte 15 fiúval és 12 leánnyal.[Francisztiné Molnár Erzsébet: Izraelita Népiskola.]

Az „összekötő kapocs”, az otthon szellemisége tovább élt. Az aliázások és az elköltözések folytán diákzsivaj nélkül maradt az ősi Szeremlei utcai iskolaépület. Ám mégsem teljesen, arról az 1950-1957 között rabbihelyettesi és kántori minőségben hitközségünkben működő Timár Károly gondoskodott.

Nem lenne teljes a felvázolt historia, ha nem említenénk meg, hogy éppen egy év híján két évtizede az egykori diákok Móczó Kálmánné kezdeményezésére elhatározták az otthontalálkozót. Bármennyire is változott a környezet és a körülmények, a tradíciók azonban tovább élnek, akárcsak az ősi tanítás:

„És beszéld el gyermekeidnek...”

(Kép és szöveg:) Szigeti János

A JÖVENDŐ

Irodalmi, művészeti és kritikai szemle (1910-1912)

A XX. század első évtizedének sikeres, Hódmezővásárhely szempontjából igen jelentős folyóirata volt a három évfolyamot megélt „A JÖVENDŐ”.

A Gonda József által 1910-ben alapított és szerkesztett irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat a századelőn szerveződő vásárhelyi irodalmi élet meghatározó orgánuma. A lap világnézeti és esztétikai iránya megegyezett a „Huszadik Század” és a „Nyugat” által képviselt polgári radikalizmus eszméivel, tartalmi igényessége, színvonala országos ismertséget és elismertséget váltott ki. A lap a helyi kultúrigények szolgálatára és kielégítésére, nem önképzőkori románcok, balladák, diletánsregények és drámák termelésére, nem írói és művészi titánok szárnyainak növesztésére, de a komoly, értékes és igazi művészi szép propagálására, a kultúra általánosítására, a tudományok terjesztésére és népszerűsítésére alakult.

A tehetségek szempontjából biztató volt ebben az időben Hódmezővásárhely élete. A képzőművészek közül ekkor bontakozott ki Tornyai János, Endre Béla, Rudnay Gyula festőművészek, Pásztor János szobrász művészete. De nem szabad elfelejteni a színészként induló kiváló néprajzos Kiss Lajost, a *Magyar Köztársaság* című társadalomtudományi és politikai folyóirat szerkesztőjét, Nagy Györgyöt, a közgazdasági, szociológiai író, Ráczy Gyulát, a város monográfiájának íróját, Szeremlei Sámuel és Balassa Ármint sem.

A helyi értelmiségen kívül a lapnak vidéki és fővárosi munkatársai is voltak. Ady Endre, aki szintén munkatársa volt és több műve megjelent a lapban, 1910. március 8-án Párizsból az alábbi gondolatot is tartalmazó levelet küldte Gondának: „Addig csúfolták <paraszt Párizsnak> Hódmezővásárhelyt a budapesti skriblerek, hogy a <paraszt Párizs> hirtelen beszélni kezd magáról, mint a magyar intellektuális forradalom új sánchelye”.

1912 végére Gonda energiáit - a lelkesedés ellenére - a hajszolt életmód teljesen felőrölte, és az októberi számmal a lap meg is szűnt.



Gonda József
(forrás: NLVK archívuma)

Az *A JÖVENDŐ* című irodalmi folyóirat feltárását és digitalizálását indokolta, hogy a lap számai csak a hódmezővásárhelyi Németh László Könyvtárban találhatóak meg, kevés kivétellel eredetiben, tehát az Országos Széchényi Könyvtár sem rendelkezik vele. A magyar irodalommal foglalkozó egyetemi oktatók és hallgatók számára hiánypótló volt a folyóirat digitális feldolgozása. A folyóirat teljes terjedelmében nézegethető a www.nlvk.hu hódmezővásárhelyi Elektronikus Könyvtárban az adatbázisok között.

Szepesi Judit



AZ ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH - ÉS AZ ERDÉLYI HELIKON

„Belőlem lassan már csak az marad, amit magamról mások mondanak”

Lőrincz László

Hónapok óta kutakodom a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom „forrásvidékén”, annak „kezdeti hőskorában”. Így aztán izgalmas meglepetésként ért ennek az irodalomtörténeti korszaknak a végén tevékenykedő alkotó írónak, Lőrincz Lászlónak napjainkban és közvetlen közelünkben való felbukkanása, aki az impériumváltás utáni erdélyi irodalom legjelentősebb kiadójának, az Erdélyi Szépmíves Céhnek és legmeghatározóbb irodalmi folyóiratának, az Erdélyi Helikonnak volt szerkesztő és szerző munkatársa.

A talán meglepő irodalomtörténeti bűvárkodásom okával sem akarok adós maradni, ezért elárulom, hogy az a véletlen megtiszteltetés ért, hogy egy Áprily Lajosról, a tanárról készülő könyv egyik fejezetének megírására kaptam felkérést annak okán, hogy szellemi örököse lehetek, feleségem erdélyi (tordai) származású családja révén, egy Nagyenyeden, majd Kolozsváron Áprily kolléganőjeként tanító magyar irodalom szakos tanárnő rokonunk több száz oldalas emlékiratának. Ebben a Helikon-írók fiatal pedagógus kortársaként pontos képet fest Erdély kulturális fővárosa, a Trianon utáni Kolozsvár irodalmi életéről. Az 1920-as évek visszaemlékezéseiben hiteles leírását adja a különböző irányzatokat megjelenítő irodalmi folyóiratoknak (*Napkelte, Pásztortűz, Ellenzék, Erdélyi Helikon*). A folyóiratok köré csoportosuló költők, írók (Áprily Lajos, Reményik Sándor, Gyallai Pap Domokos, Tamási Áron) művészetéért való lelkesedése és az írókhoz kötődő személyes élményeinek olvasása közben egyre közelebb került hozzám is az a „sajátos öntudat”, az a „speciális erdélyi lelkiség”, mely a transzszilvanizmus elméleti alapját adja.

Az Erdélyi Szépmíves Céhet, mint irodalmi könyvkiadó vállalkozást a két világháború között. 1924-ben Kolozsváron alapította 6 író: Kádár Imre, Kós Károly, Ligeti Ernő, Nyíró József, Paál Árpád és Zágonyi István.

1926 nyarán Kemény János báró marosvécsi kastélyába meghívott hu-



Az Erdélyi Helikon jelképe

(forrás: HDK)

szonhét író (Áprily Lajos, Bánffy Miklós, Bartalis János, Bárd Oszkár, Berde Mária, Endre Károly, Gulácsy Irén, Gyallai Domokos, Hunyady Sándor, Kacsó Sándor, Kádár Imre, Kós Károly, Kovács Dezső, Kuncz Aladár, Ligeti Ernő, Makkai Sándor, Molter Károly, Nagy Dániel, Olasz Lajos, Nyíró József, Reményik Sándor, Sipos Domokos, Szentimrei Jenő, Szombati Szabó István, Tabéry Géza, Tamási Áron, Tompa László) azzal a céllal, hogy világnézeti, politikai ellentéteiket félretéve, az irodalom érdekeinek védelmében egységfrontba tömörüljenek az úgynevezett „transzszilvanizmus” ideológiai alapján. Ez az egyetemes magyar irodalomtörténet szempontjából is nagy jelentőséggel bíró írói csoportosulás vette kezébe a kiadót, amely később nemcsak a Helikon-írók könyveit adta ki, hanem 1928-tól kezdve, tizenhét éven át, az Erdélyi Helikon nevű, havonta megjelenő szépirodalmi és kritikai folyóiratukat is.

Az Erdélyi Szépmíves Céh 1925 és 1944 között 14 sorozatban összesen 166 művet jelentetett meg. A két világháború közötti romániai magyar irodalom maradandó alkotásainak jelentős hányada a Céh kiadásában látott napvilágot.

Az Erdélyi Helikon a két háború közötti romániai magyar irodalom legnagyobb folyóirata lett. Munkatársa volt a korszak csaknem minden számottevő

írója, és felkarolta a közvetlenül indulás előtt feltűnt tehetségeket: Dsida Jenőt, Tamási Áront... A korszak szépirodalmi termésének mennyiségben és minőségben jelentős hányada hasábjain látott először napvilágot. A szerkesztőség magyarországi szerzőket is bekapcsolt munkájába, elsősorban a Nyugat nevezetesebb íróit, mint Babits Mihályt, Kosztolányi Dezsőt, de esszéikkel jelentkezett hasábjain Németh László, verssel és műfordítással a fiatal József Attila...

Ebbe a neves alkotói körbe kapcsolódott be 19 évesen a Sepsiszentgyörgyön született kolozsvári egyetemista: Lőrincz László is. Saját versei, novellái, könyvszemléi és tanulmányai az *Erdélyi Helikon*, *Pásztortűz*, *Termés*, *Március* hasábjain jelentek meg 1940 és 44 között.

Sorsa, életútja úgy hozta, hogy versei csak megírásuk után 50 évvel jelenhettek meg két kötetbe rendezve: az első 2006-ban, a második 2009-ben. Hogy ezek a különleges irodalomtörténeti pillanatok elkövetkezhetnek, a kötetet kiadó Fuchs Máténak, az illusztrációkat rajzoló szintén erdélyi születésű és a mai napig a szilágysági Tasnádon élő Vass Csaba grafikus művésznek, a szerkesztő Benák Katalinnak és a lektori munkát végző Simon Ferencnek köszönhetjük. A Csongrád megyei Mindszenten élő Helikon-író verses kötetei egy hódmezővásárhelyi nyomdában készültek...

E sorok írása közben elfogódott tisztelettel lapozok bele az *Erdélyi Helikon* tizenhetedik évfolyamának 1944. áprilisi számába:

főszerkesztő: Kisbán Miklós
felelős szerkesztő: Kós Károly
szerkesztő: Kovács László
kiadó: Erdélyi Szépmíves Céh,
1944. Kolozsvár, Magyarország.

Tartalom:
Bánffy Miklós: Homeros
Horváth István: Két vers
Lőrincz László: Öt perc az udvaron (vers) ...

Berényi Károly

A LÉTHIMNUSZ POÉTIKÁJA

– LŐRINCZ LÁSZLÓ KÖLTÉSZETE –

1921. március 18-án Sepsiszentgyörgyön született. A Székely Mikó Kollégium tanulója, majd Brassóban érettségizett. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott, majd Budapesten végezte. 1941-1944-ig az Erdélyi Szépművészeti Céh könyvkiadó és az Erdélyi Helikon folyóirat szépirodalmi szerkesztője. Szibériai hadifogságából szabadulva Magyarországon telepedett le. A Budapesti Pedagógus Továbbképző Intézet igazgatója volt. Felesége Fehér Valéria szintén egyetemi tanár.

Verseit a *Pásztortűzben*, a *Termésben* és a *Márciusban* olvashatták. A *Budapesti Nevelő* folyóirat alapító szerkesztője. Több száz publikációja mellett kilenc önálló kötete jelent meg, és számos antológiában is szerepelt.

Több irodalomtörténeti munka a mai magyar irodalom jeles képviselőjeként ismerteti a jelenleg Mindszenten élő Lőrincz László irodalmi tevékenységét.

Lőrincz László *Indulhatok, érkezhettek* – Válogatott versek (Mindszent, 2006.) folytatása a *Maradékok az életemből* című kötet, mellyel teljessé válik a szerző költői életművének kiadása.

Különlegesek ezek a gyűjtemények, mert könyv formában itt jelennek meg először költeményei, hiszen a történelmi körülmények: a második világháború, a Csonka-Magyarországhoz visszatért Észak-Erdély szovjet megszállása, a szerző Szibériába hurcolása nem tették lehetővé, hogy a folyóiratokban való megjelenés után a maguk természetes idejében rendeződjenek kötetbe versei. Ráadásul még a kéziratok is elvesztek, így a barátoknak, a lelkes versszeretőknél kellett a különböző folyóiratokból, a szerzőtől kapott példányokból utólag összegyűjteni a szövegeket, hogy most – több mint fél évszázaddal megírásuk után – az olvasó elé kerülhessenek.

Különleges irodalomtörténeti



Lőrincz László

(fotó: HDK)

pillanat, hogy a két verseskötet több mint ötven évvel a megírás után lépjen be ismét a hagyomány történetébe. A kezdő időpont 1940, ekkor tizenkilenc éves a szerző, a befejező dátum bizonytalan, hiszen keltezés nélküliek a szövegek, de a versek többsége a negyvenes és az ötvenes években keletkezett. Különlegesen érdekes most, a XXI. század elején olvasni műveit, mert izgalmasan nagy a költészettörténeti távolság a versek megírása és a jelenkor között. Nyilvánvalóan mást és másképpen olvasunk el most, mint tettük volna ezt a megírás idején, hiszen más a befogadás líratörténeti kontextusa, az eltelt idő kitörölhetetlen a befogadó olvasástapasztalatából. Ez a poézis így egyszerre válik líratörténeti különlegességgé és kortárs költészetté.

Verseit azonban nem szabad a jelen elváráshorizontjából értékelni, és nem azért, mert az értékesebb lenne, mint az ötven vagy száz évvel ezelőtti, hanem azért, mert más. Lőrincz László költészete, bárholnan szemléljük is, értékes, kiállta az idő próbáját, mert létezik időtlen, örök esztétikai érték, bármikor hozták is létre a műalkotást. Költeményei vallomások és kordokumen-

tumok, melyek az ember külső és belső világát a maga összetettségében, árnyaltan és érzékletesen, noha eltérő poétikai erővel ábrázolják. Megérti és megérteti önmagát és a világot a versben.

Lőrincz László a szétszakítottan is egységes magyar irodalmi hagyományban áll, finom erdélyi zamatokkal.

Versei folytatják a nagy elődök és a kortársak – Ady Endre, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Kosztolányi Dezső, József Attila, Dsida Jenő – esztétikai és erkölcsi törekvéseit. Művészi hitvallásának egyenrangú összetevője az esztétikum és az etikum, vallja és bizonyítja, hogy mindig a nehezebb utat, a szépet és a jót kell választani, még akkor is, ha oly korban élt, mikor „Vagon lett most a táncosa a kornak.” (*A föld férfi vendégei; Indulhatok, érkezhettek*) Ars poétikája a megőrzés, olyan őrző ember ő, aki bátran áll a strázsán. Őrzi a múltat, értelmezi és dokumentálja a jelent, és verseivel – költőhöz méltó módon – teremt is a jövőt. „Megőrzöm nektek ezt a nagy időt, / hegyek között ott fenn a legelőt, / megőrzöm nektek majd a kutakat, / réten a keskeny dülőutakat, [...] a gond között az elbújt drága jót, / megőrzöm mind a nagy vigasztalót.” (*Megőrzöm nektek; Indulhatok, érkezhettek*) Mit kell őrizni? Fényt és emberséget, a metafizikai tapasztalatot, a szakralitás különböző szintjeit, a hűség és a szeretet etikai parancsát, a természet szépségét, a hétköznapi, a nemzeti és a szabad emberi lét csodáját, az ittlét örömét, mert ezt érte a legnagyobb támadás a XX. században. A két világháború és a különböző színű: barna, fekete és vörös diktatúrák éppen ennek a hitét bizonytalanították el, mert betiltották a szabadságot, és szélsőségesé tették a nacionalizmus vagy az internacionalizmus, továbbá a materializmus és az ateizmus ideológiáját, ezzel megbontották az emberhez egyedül méltó létharmónia lehetőségét, noha

éppen a tökéletes társadalom utópiájának ígértével szereztek maguknak tömegtámogatást. Ez a XX. század és a polgári demokrácia kijózanító csapdája, amiből igazán a mai napig nem tért magához a világ. Ezt a lét-tapasztalatot fejezi ki magas etikai és esztétikai erővel Lőrincz László költészete. „[...] visszahoztam azt, mi bennem égett / s mivel indultam: fényt és emberséget.” (*Meditáció tizenkét kötetzáró sorban; Indulhatok, érkezhettek*). A modern ember elvesztette Istent, elfelejtette nevét, panaszkodik fájdalmasan Nietzsche nyomán Ady Endre, de Lőrincz László, noha érzi az „Egész” szét-töredezettességét, mégsem fogadja el ezt. „életemben / hitem virul ki a legszebben”

Poétikáját összességében a hagyományörző modernség jellemzi, versbeszéde erőteljesen stilizált, retorizált, ritmizált és poétizált.

Jelentős értékszerkezeti, hangnembeli különbség érezhető az

Indulhatok, érkezhettek és a *Maradékok az életemből* kötetek között. Az első könyv ritka iróniája, olykor groteszk játékossága ellenére is alapvetően melankolikusan elégi-kus, ugyanakkor komolyan szakrális, amibe a hétköznapi élet és a természet apró csodái is beletartoznak.

A háborúhoz, a fogsághoz köthető versek megrendítően, drámaian tragikus erővel szólnak. A *Maradékok az életemből* is hordozza ezt az értékszerkezeteket, de arányaiban itt több a József Attilá-san, villonosan, székelly legényesen hetyke, könnyeden ironikus, teológiájában lázadóbb, hitében bizonytalanabb, vagabund lírai magatartás.

Összefoglalóan megállapítható, hogy Lőrincz László költészete a szép esztétikai kategóriáját célozza, mert a drámai tragikumból, az elégi-kus szomorúságból és az ironikus játékosságból is a létezés kegyelmének értékharmoniójához jut el.

Simon Ferenc



Vass Csaba: Megőrzöm

LŐRINCZ LÁSZLÓ

MEGŐRZÖM NEKTEK

Megőrzöm nektek ezt a nagy időt,
 hegyek között ott fenn a legelőt,
 megőrzöm nektek majd a kutakat,
 réten a keskeny dűlőutakat,
 a fába vésett apró jegyeket,
 a guggoló kamaszos hegyeket,
 megőrzök nektek mindent, ami jó,
 hogy ősz felé érik a mogyoró,
 hogy télen át cukrot hint szét az ég,
 s ministránsként csilingel szán
 s a mén,
 megőrzöm azt is, hogyha szél ered,
 s a csillagok közt baktató szekeret,
 az illatot, a réti meleget,
 libák után a porzó gyereket,
 a nagyanyókat, azt a sok mesét,
 juhok között bárányok melegét,
 az örömet, a fáradt zokogást,
 a kisdud ajkán nyíló csacsogást,
 anyáknak első felfogott szavát,
 az első kocsit, legelső kapát,
 a mindenben azt, mit más majd
 követett,
 a völgy felé rohanó köveket,
 a sír felé mutató nyomokat,
 a pusztítást, háborús romokat,
 az első jajt, az első katonát,
 a letiport zöldellő gabonát,
 a nyitva maradt csillagszemeket
 s az anyák mellét tépő kezeket,
 a nagy havat, amelyen százezer,
 tán annál is több halálba menetel,
 megőrzöm nektek ezt a nagy időt,
 s azt is, mi benne még nagyobbra nőtt,
 az újjáépült drága házakat,
 a lüktető, magasló gyárat,
 az új örömet s újabb gyermeket,
 az újra élő nagy szerelmeket,
 a gond között az elbújt drága jót,
 megőrzöm mind a nagy
 vigasztalót.

ENDYMION ÉS CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

„Akik pedig kisebb ágyba születtek, azoknak jobban kellett a tanulásban is igyekezni, hogy sorsukat szerencsésebben oldják meg.”

Borbás Rozália



Simonné Berczki Sára

(fotó: HDK)

Simonné Berczki Sára, a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnázium tanára - Borbás Rozália szerzői néven - Endymion című regényével ajándékozta meg olvasóit.

A debreceni Csokonai regénypályázaton második helyezéssel díjazott író munkáját nagy érdeklődéssel fogadta a város.

Nem kis meglepetést okozott ugyanis a 18. századi nagy magyar költő, Csokonai Vitéz Mihály életútja és kora társadalmának regényes feldolgozása.

A könyvben olvasható még Földesi Ferencnek, a gimnázium egykori igazgatójának „Margináliák Borbás Rozália könyvébe” című elemző kritikája is.

- **Mi készítette arra, hogy regényt írjon Csokonairól? Hiszen a XVIII. század kora a mai ember számára nehezen közelíthető meg.**

- Igen. Nincs úgy benne a mai kor olvasatában, mint a XIX. század vagy a retro. Vannak korszakok, melyek felelnek egymásnak. Lehet, hogy most új irányzat kívánczik ide, az új realizmus, talán a romantika. Számomra teljesen nyilvánvaló volt, hogy amikor Debrecenben kiírták ezt a pályázatot, lehetőséget láttam arra, hogy megmutassam, képes vagyok-e rá, hogy létrehozok egy irodalmi alkotást, hogy belehelyezkedjek egy olyan korba, mely kevésbé van benne a köztudatban. Ráadásul olyan hőst választottam, aki ellenkező nemű, egy férfi, aki nem is akármilyen szereplő, hanem a magyar irodalom, a magyar költészet meghatározó egyénisége, korának zsenije. Abszolút tehetséges, széles látókörű elme, aki nem vészett el számunkra, de nyilvánvaló, hogy még jobban ki tudott volna teljesülni a pályáján tudósként, tanárként, ha nem a XVIII. század embere, vagy ha több pártfogót talál. Valószínűleg meghatározó volt a habitusa is: nehezen tudott egy helyen megragadni. Vándorolt. Ezért is építettem a regényembe Odüsszeusz nagy utazásait. Csokonai is kereste a lehetőséget. Ezért is mondjuk, hogy Csokonai a remény költője.

- **Ha úgy nézzük, a regény két szálon fut. Átjárható, s mégsem zavaró.**

- A XVIII. század fölfedezi az ókort, a klasszikus antikvitást, Homéroszt. Csokonai maga is hasonló Télemakhuszhoz. Innen indul a történet. Csokonai is vándorolt. Vándorolt az apja is, várta, hogy a gyógyszerészi, orvosi pályája kiteljesedjen, mígnem eljutott Debrecenbe, a cívis városba, ahol letelepedett, s rangos család leányát vehette

feleségül. Csokonai Vitéz Mihály nem térben, hanem a társadalmi hierarchiában érkezett máshonnan, ez is a vándorlás egyik formája.

- **A regényben visszatérő gondolat, ki „mekkora ágyban születik”, annak megfelelően alakul többnyire az élete.**

- Valóban. Többször visszatér. Jellemző ez Csokonai életére éppúgy, mint a többi szereplőre is. Születéstől a halálig, s szeretném hinni, hogy még azután is: a kis epizódokból összeáll a költői pályakép. Visszatér Sára asszony – Csokonai édesanyja – olvasmánya, aki fia hagyatékát rendezi. Így volt ez; összegyűjtötte fia leveleit, utolsó verseit, s még el is utazott értük. Sára asszony szemszögéből indul a mű.

- **Szinte megható, amint a rektorok a gyermekek neveléséről beszélgetnek. A pedagógiai tapintat és szemléltetés nyilvánvalóan a pedagógusi hivatásából adódik.**

- Igen, de ez is egy fontos gondolatsor, hisz meghatározó lehet egy gyermek életében, hova születnek, milyen lehetőségeik adódnak, milyen a társadalomnak a pedagógiához való viszonya.

- **A könyv rendkívül sokrétű, színes. Ha nincs valakinek különösebb előképzettsége, akkor is szépélményt jelent számára az olvasás. Ez volt a célja?**

- Persze. Ez volt a cél. Nevelni és szépélményt adni. Ez nem tudományos dolgozat, hanem szépirodalom. Legalábbis remélem, hogy az. Örülök annak, hogy aki szeret olvasni, s vannak hasonló élményei, azok megtalálják a kapcsolódási pontot, hogy akár róluk is szólhat ez a könyv.

- **Sok kifejezést nem használtunk sem az irodalmi, sem a köznyelvben, melyek a regény olvasásakor feltűnnek. Például a super – hajóács kifejezés.**

- Mint minden, a magyar nyelv is változik. Vannak kifejezések, melyek gyermekkoromból maradtak meg, amiket még a nagyszüleimtől hallottam. Előfordulnak azonban kutatáson, főként olvasáson alapuló kifejezések, mint például a földrengés történetének ábrázolása a regényben. A történelmi hitelességet megtartva azonban előfordul fikció is. Tudott dolog, hogy Csokonai imádta az egzotikus világot, a szigeteket. Ezért rengeteg mediterrán gyümölcsből álló szójegyzéket is készített, például a csókok leírásában ez meg is jelenik. Visszatérve a kérdésre. Nem volt nehéz visszaköltözni a XVIII. század nyelvi közegébe, hisz én szerencsére nagy családban nőttem föl. Szerettem hallgatni a nagyszüleim elbeszéléseit. Így akár 100-150 évre visszamenően is megmaradtak bennem a családban használt kifejezések. A passzív szókészletben biztos, de a mindennapi használatban is felbukkannak, szinte váratlanul.

- Érdekes lenne a könyvből kigyűjteni azokat a szavakat, melyeket ma már nem használunk, s megkérdezni az embereket, vajon kik ismerik.

- Kíváncsi volnék rá én is, hogy Debrecenben, a kalefaktor (fűtődíák) kifejezést a teológián hányan ismernék. Az egyik matematika szakos kollégám mondta, hogy nem jelentett gondot számára a szöveg olvasása, mert a régi kifejezéseket passzív szókészletében birtokolja. Egyik volt tanítványom – ma már egyetemi tanár – azt mondta, olyan ez a könyv, mint egy XVIII. századi enciklopédia. Óhatatlanul felmerül az emberben, hogy mennyit haladtunk előre. Valóban: a somogyi kisdiák csak kanász lehet, hiszen akinek nevelője kanász, az maga is csak az lehet? Igaza van Csokonainak: „az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon...” Itt jön a kultúra kérdése: mennyire élünk azzal a kincssel, azzal a lehetőséggel, ami adva van? Kié a felelősség?

- Ön szerint mennyire van benne a köztudatban Csokonai?

- Mint a remény költője benne van. *A Reményhez, Lilla, Az estve, Zsugori uram*, ezeket szinte min-

denki ismeri. Nem véletlen, hisz Csokonai a remény, az újrakezdés költője. Tudós, kiművelt emberként látta, hogy a nemzedék nevelése nem csak a tanár feladata. Csokonai tudós volt, már fiatal diákként tanított, kiválóan ismerte például a görög nyelvet.

- Mi a könyv küldetése? Neveljen vagy szórakoztasson? Esetleg mindkettő?

- A lehető leghitelesebb Csokonai képet szerettem volna rekonstruálni. Mégpedig úgy, hogy szórakoztasson, s közben azért neveljen is. Csokonai könnyed társasági ember is volt, tudta, mi a verscsinálás és a költészet, ismerte az élet több oldalát. Elfogadta a tradíciót, kénytelen volt elfogadni, mert olyan erősen volt jelen a társadalomban. A hitelesség végett megnéztem korabeli debreceni térképet is, továbbá helyismereti és iskolatörténeti írások alapján írtam le, hogy milyen lehetett a világ valaha. Szerettem volna minél hitelesebb képet adni Csokonairól éppúgy, mint a környezetéről, a kapcsolatairól, a társadalomról, melyben élt.

- Jövőbeni terveiben milyen megírandó művek szerepelnek?

- Gondolataimban már kész van nagyapám háborús emlékei alapján egy regény. Másik dédelgetett álmodom a Hunyadiakról szóló könyv befejezése. És persze, annyi mindenről gondolkodik az ember, hogy nem lehet tudni, melyik ötlet, gondolatban megírt történet lát majd először napvilágot. Mindenesetre nagy öröm ilyen lelkes olvasótábor ösztönzésére írni.

Földesi Ferenc margináliáiban így fejezi be gondolatait:

„Nem tudom, az írói becsvágy mennyire lobog ebben a hölgyben. De afelől megnyugtathatom, hogy ez az írása szívven üt majd néhány olvasót. Kell ennél több?”

Nem hinném, hogy kell ettől több. Érdekes, mitöbb, lenyűgöző ez a kortörténeti könyv!

Benák Katalin

Borbás Rozália

Endymion

(részlet)

„Hiába, nem tudok a természet szerinti társasági egyenlőség elve alapján boldogulni! Most engednem kellett. Leveleimben is ezért a célért könyörgök támogatóimhoz, de nem küldöm ám el mindet, mert elégtelennek érzem a biztatásokat – kesergett és eléggé el is borult Csokonai tekintete.

– Emlékszel? Így volt ez Debrecenben is. A közöttünk módosabb, sőt az a néhány igen tekintélyes birtokú nemesi származású diáktársunk mind közszereplő lett, vagy hazatért gazdálkodni, esetleg mindkettőt egyszerre teszi. S a többiek pedig... - lemondóan harapta el a mondatot. – Úgy emlékszem, nem nagyon igyekeztek, inkább adakoztak az eklézsiának, és élvezték a szabad életet! - vágta rá Csokonai. Be kell vonni a magyar nemességet és megnyerni a kultúrának, ez volt az ő szándéka is, erősíteni a tudós hajlamú nemesi kúriák birtokosait, asszonyait, fiait. A kezükbe szórakoztató és nevelő műveket adni, akik majd előbbre viszik honi művészetünket. Létrehozni a magasabb intellektusú, talán külföldet is megjárt urakból egy társaságot, ahol együtt gondolkodhat honor és patrónus egyszersmind. Az utóbbiakat ugyan nem mondta ki, de belső gondolatait szavakba öntve, kisebb mélylázás után folytatta.

– Mint Puky Pista barátom, aki ritka kivételnek számít, mert diáknak is elég szorgalmas volt, hanem a többiek, azok nem szaggatták nagyon az istrángot, s tanulmányaik végeztével szépen beleültek atyjuk otthoni hivatalába. Némi szünet után folytatta, mivel jó néhány kortyocskát ivott a poharából. Akik pedig kisebb ágyba születtek, azoknak jobban kellett a tanulásban is igyekezni, hogy sorukat szerencsésebben oldják meg. Ahogy nekem s neked is szorgalommal kellett igyekeznünk, folyton bizonyítanunk tudásunkat, professzoraink elismerését, dicséretét érdemelni.”

KÁRÁSZ JÓZSEF: GÖRÖNGYÖS ÚT REGÉNYE ALAPJÁN

Rostás Hanna, a Bethlen Gábor Református Gimnázium tanulója kategóriájában első helyezést ért el a Kárász József Irodalmi Alapítvány által meghirdetett esszéíró pályázatán „Milyenek találja a gimnázium légkörét, a diákok egymáshoz való viszonyát?” témában.

A pályázat eredményhirdetésére és a jutalmak átadására a Németh László Városi Könyvtárban, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett felolvasó esttel összekötött ünnepségen került sor.

A regényben szereplő és a mai gimnázium között hatalmas a különbség, mind az oktatás, mind a diákok és tanárok terén. A regény időszakában a gyerekek taníttatását csak megfelelő anyagi helyzettel engedhették meg maguknak a szülők. A gimnázium diákjainak társadalmi összetételét döntően ez határozta meg. Mások voltak a korban társadalmilag elfogadott viselkedési formák.

A gimnáziumban szigorú rend uralkodott: kötelező volt egyenruhát viselni, iskolai ünnepségeken – melyeket a templomban tartottak – megjelenni. Lányok is jártak az iskolába, de csak az órákon lehettek együtt a fiúkkal, a szünetekben elkülönítették őket egy terembe. Valójában magántanulók voltak és csak azért jártak be az iskolába, mert így darabonként, könnyebben átvehették a tananyagot. A fiúknak viszont kötelező volt napról napra megjelenni, csak igazolással hiányozhattak.

A tanárok nagy része megkövetelte a rendszeres készülést, néhányan drasztikus módszereket alkalmaztak, mások élvezhetően adták le az anyagot, megint mások semmit sem vártak a diákoktól. Fontos volt a tehetséggondozás is: énekkar, irodalmi kör és sok hasonló egyet segítette a tehetséges fiatalok kibontakozását.

A diákok egymáshoz való viszonya nem volt problémamentes – ahogy ma sem az. A társadalmi különbségek okoztak többnyire áthidalhatatlan akadályt. A kor feltörekvő paraszti családjai igyekeztek kitaníttatni gyerekeiket, azonban a fiatalok neveltetésük miatt nehezen illeszkedtek be az úri fiúk és lányok közé. Ezért a viszonylag nagy létszámú osztályok táborokra bomlottak: az úri származású diákok nem keresték szerényebb körülmények között élő társaikat és viszont. A parasztyerekek gyakran gúnyolódás céltáblái lettek kevésbé csiszolt viselkedésük, az úri etikettben való minimális jártasságuk miatt, ezért

sokan nem érezték olyan jól magukat a gimnáziumban. Ráadásul az ő szülei igényt tartottak a segítségükre is nemcsak az otthoni munkában, hanem kint a földön, az állatok körül is. Ez megnehezítette a tanulást is, de a legsúlyosabb velejárája talán az, hogy esélyük sem volt szórakozni járnival, mint az úri gyerekeknek. Ritkán jutottak el bálokra – sőt előfordult, hogy csak a csárdást tudták táncolni – vagy valamelyik osztálytársuk által, otthon szervezett összejövetelre. Ez a helyzet a felsőbe való belépés után valamelyest enyhült. A felnőttek kevésbé szigorúan fogták a nagydiákokat, még a paraszti családokban is. Ez lehetővé tette közös programok szervezését; például közös tanulás, ami erősítette az összetartást, bár gyakran egyáltalán nem a tanulásról szólt. Elég sűrűn kimaradtak éjszakára is a fiatalok, és nem mindig a törvényeknek megfelelően viselkedtek. A tanáraiktól kapott benyomásokat, az újságban olvasottakat és amit a szüleiktől hallottak, egymás közt megbeszéltek, és kialakították a saját nézőpontjukat. Ezek még inkább összekovácsolták a diákokat, de a társadalmi különbségek okozta gátat nem tudták áthidalni, hiszen a kényelemben élő, eltunyult úri gyerekek nem érdekelték az aktuális problémák, kevesen gondolkodtak azon, amit láttak, hallottak.

A kor történelmi eseményei nemcsak a közhangulatra, hanem az iskola légkörére is hatást gyakorolt. A trianoni békeszerződés után járunk, a megcsonkított Magyarországon. A széles látókörű, nemzethű tanárokat érzékenyen érintette az óriási határ menti területek elcsatolása. A diákoknak is ezt hangoztatták, az iskola hangulatát a „Magyarország feltámadásába” vetett hit alapjaiban határozta meg. Ez a történelmi „szégyenfolt” a szülőkre is hatást gyakorolt: a férfiak, akik harcoltak a háborúban, személyes sérelemként élték meg, a határon túlra került csa-

lágtagok hiánya súlyos veszteség volt minden családnak. A fiatalok ráadásul otthon az egyre súlyosbodó problémákkal is szembekerültek. A gazdasági világválságra még érzékenyebben reagáló szülei az idősebb gyerekek előtt nem tudták eltitkolni a gondokat. A helyzet által feltett társadalmi kérdéseken filozofáló diákok között mély barátságok szövődtek.

Mivel a gimnázium egyházi iskola volt, a diákok mindennapjait áthatotta a vallás – ha otthon már nem is éltek olyan mélyen hívő életet –, a hittan és az ezzel kapcsolatos kérdések is. A korhoz képest modern gondolkodású fiatalok azonban tartózkodással fogadták azt a vakbuzgóságot, amit szerettek volna beléjük nevelni. Otthon sem ezt látták már, sőt mi több, kamaszkorukba lépő tanulók nehezen tudtak azonosulni a szabályok szerinti életmóddal és az önmegtartóztatás dogmájával. Mindemellett egymásra is nagy hatással voltak, azt, aki kevésbé volt merész, társai csábították el a társadalmi elvárásoktól. A fiatalságra egyébként is jellemző a lázadás, a saját vélemény kialakítása, ötletek megfogalmazása – megfelelő élettapasztalat nélkül. Ez eredményezte a gyakran törvénytelen megmozdulásokat. Azonban ahogy komolyodtak, úgy fogyott el a duhaj kedv is. A diákok egy része nem látta értelmét a közterületek rongálásának, az ivásnak és a többi, hasonló felesleges tevékenységnek. Előtérbe került a tanulás, mert foglalkoztatta őket a saját, az országuk, a népük jövője.

A regényben ezt a folyamatot Kászás Ferkó szemével láthatjuk. A kis parasztfiú végigjárja ezt a göröngyös utat. Próbál barátokat szerezni, beilleszkedni, teljesíteni az iskola és szülei elvárásait, tenni valamit a nemzetéért és hazájáért.

Rostás Hanna

Tóth Dávid

Lány, kékben.

ha most felkacagna
kék csempéken
pólusain pattanna hangja

ha szólna itt
a nesztelenben zúgna
búja fesztelen

hallgat
kezét fejéhez szegezve
csendre vár meztelenre

levetkőzött szíve lelke
s a tükörbe nézve látja
hogy omlik

haja kék magánya
csupasz vállára
homlokára

nem mozdul
ha megmozdulna
tört homokóra pora

peregne késve
puha bőrére szájára
áll a bús gödrébe

mozdulatlan várja
valaki hogy magába
vésse

Dalí-intermezzo.

nyakamba veszem
szaladunk
míg összeér
kacajunk
arcunk két ellentétes éle

Évákhoz.

és kivették belőled
mint gyerek kezéből a kést
a rák nem játék mondták

nevelted magadba
míg át nem rágta megtúrt burkát
reményét hogy elhagy egyszer

mint rossz gyerek
mint aki ráunt arra hogy erősebb
vagy mint aki már nem szeret

és továbbállt
tudjuk hová ment ahogy
ő is tudta kit vitt túlra

és kit hagyott
és ki nem mondja vigyázz
lányom tedd le még megvág

Az Írógép.

Kábé ötven sör ára
volt, de elég lett volna
húsz doboz cigarettára
is - vagy tizenkilencre,
de semmi esetre se többre,
se kevesebbre

Nem róttam fel neki,
ahogy ő se, mikor felci-
peltem a negyedikre,
és a laptop mellé raktam,
csak a földre

Nem emel föl - sose mondta
Írógép, ez a dolga

Tóth Dávid

Született: Hódmezővásárhely, 1988.

Tanulmányok: Bethlen Gábor Református Gimnázium, Hódmezővásárhely
Szegedi Tudományegyetem Magyar szak; Modern Magyar minor

Elismerés: Sipka Sándor-díj 2007.

Mottó: „A melegre, fényre szomjazó görögöt megöltem magamban már jó korán.”

(Samuel Beckett: Molloy)

Legyen Ön is a mecénásunk!

A Vásárhelyi Látóhatár

Vásárhely és környéke, a határmente, az e vidékhez kötődők helyismereti, irodalmi és művészeti életét mutatja be. Terjedelme: 32 oldal, 4 oldal színes + 28 oldal fekete-fehér, illusztrált.

Mérete: A/4

Az első négy lapszámot előfizető, **első 100 megrendelőnk ajándékba kapja: Lőrincz László: Maradékok az életemből** című verses kötetét.

Előfizetési díj a 2010. évre (4 szám):

1.200,- Ft + 800,-Ft postaköltség Magyarországon.

Lapszámonkénti ár a terjesztőknél: 420,-Ft/db

Szerkesztőségénél, előfizetve: 350,-Ft/db + postaköltség

Megrendelhető:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

6800 Hódmezővásárhely, Andrásy út 1. IV/41

e-mail: benak.katalin@diplomakiado.hu

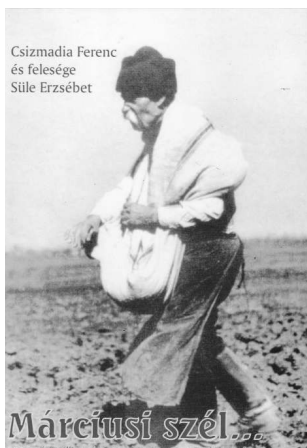
Az előfizetési díj (1200 + 800,-Ft) megérkezését követően az első számmal postázzuk az ajándék kötetet.

A további megjelenés augusztus, október és december.

Kérésükre telefonon a 06 20 280 2529 számon is

szívesen adunk felvilágosítást.

Előre is köszönjük megrendelésüket!



**Csizmadia Ferenc és neje
Márciusi szél...
Orosháza, 2009. 197 p.**

A szerző hányattott élete jellegzetes lenyomata a XX. századi magyar paraszti sorsnak, melyet számos családi fotó színesít, felidézve mindazt, ami a gyermekkor emlékeiből megmaradt.



**Szabó Sándor
„...aki elszámol”
Hmvhely, Norma, 2009.
272 p.**

Gyerekkorától kezdve napjainkig írja le életét, küzdelmeit, örömeit. A könyv nemcsak életrajz, de kor és kórrajz a beszolgáltatás éveiről, a vágási tilalomról, a szocialista tévesztésről.

A legjobb dokumentumfilm!

A legjobb főszereplő!

A MINDSZENTI KISRÉV GONDNOKA



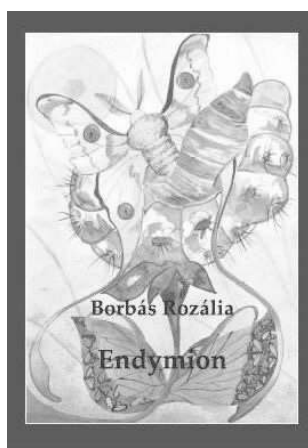
- DZURDZIK PÉTER -

Rendező: Káldy László

A 38. Kelet- és Dél-magyarországi Független Szemle legjobb dokumentumfilmje a „Mindszenti kistrév gondnoka”, Balogh Ferenc, Káldy László és Péter M. László alkotása. E film főszereplője, Dzurdzik Péter, a legjobb filmes jelenlétéért kapott elismerést. A filmet a több mint hatvan díjjal kitüntetett Káldy László rendezte, aki új művét a nyáron ismét nálunk, a Tiszán forgatja.

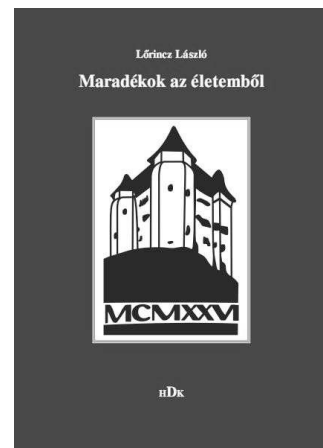
Káldy László filmjei megtekinthetők a

www.kaldyfilm.fw.hu oldalon.



**Borbás Rozália
Endymion.
Hmvhely Önkorm., 2009.
255 p.**

Az Endymion című regény Csokonai Vitéz Mihály és korának hű képét adja. A mai kor embere számára is élvezetes olvasmány, kellemes kapcsolódás és valóságos szellemi torna, az író sziporkázó stílusának köszönhetően.



**Lőrincz László
Maradékok az életemből.
Hmvhely, Hód-Biotech,
2009. 131 p.**

Lőrincz Lászlónak, az Erdélyi Helikon egykori szépirodalmi szerkesztőjének e kötetével vált teljessé a lírai életműve.

Versei megrendítően szépek és őszinték, melyek a mindennapok emberéhez szólnak.

EGY REJTŐZKÖDŐ ÉLETMŰ

BÁNYAI ERZSÉBET FESTŐMŰVÉSZ

A hódmezővásárhelyi Németh László Gimnázium és Általános Iskola aulája 2009. november 27. és december 13. között egy olyan festői életműből rendezett kamarakiállításnak adott helyet, amelynek közvetlen vásárhelyi kapcsolódásai ugyan nincsenek, de közvetetten több szállal is kötődött a városhoz és főleg a Tornyai János Múzeumhoz. A kiállító művész, Bányai Erzsébet 1909. november 27-én született az erdélyi Körösbányán (így kiállítása pontosan születésének centenáris ünnepén nyílhatott). Édesapja Baumgarten János az erdélyi aranybányák jogtanácsosa volt Erdély Romániához csatolásáig, édesanyja, Ferenczi Erzsébet pedig kolozsvári székely család szülötte. Bányai Erzsébet egy liberális polgári család ötödik gyermekeként látta meg a napvilágot. 1918. december 1-jével, Erdély Romániához csatolásával a család mindenét elvesztette. 1919-ben Gyulafehérvárra kerültek és Erzsébet tíz esztendőskorában itt kezdett rajzolni. Első tanára a Székely Bertalan és Edvi Illés Aladár tanítvány Reithofer Jenő volt. A korai munkáival már 15 évesen szerepelt kiállításokon. Az akkori romániai oktatási viszonyok miatt csak zárdában tanulhatott tovább, s így került Nagyszebenbe, ahol a szigorú zárdai fegyelem mellett csak titokban alkotott. Ez azonban szinte lelkibeteggétette, mely végül testi betegségek formájában is jelentkezett. Nyáron a gyulafehérvári szabadiskolában alkotott felszabadultan, s itt került szoros baráti kapcsolatba Gy. Szabó Béla grafikusművésszel. 1927-ben tanítói állást vállalt a Gyulafehérvártól tíz kilométerre fekvő Magyarigenben. A mostoha körülmények miatt innen súlyos betegen került haza Gyulafehérvárra.

1930-ban feleségül ment Zalotay Elemér régészhez, aki ezt követően a szentesi múzeumban kapott munkát. Itt született három gyermekük. 1931-ben Erzsébet, 1932-ben Elemér és 1938-ban Péter fiuk. A tör-



Önarckép

(forrás: dr. Zalotay Erzsébet)

ténelem viharai azonban kegyetlenül megtépázták a családot. Zalotay Elemér „B-listázták”, így 1939-ben Debrecenbe költöztek abban a reményben, hogy a Déri Múzeumban a férj munkát fog kapni. Nem így történt. Újra behívták katonának, s a legkülönfélébb helyekre vezényelték az országban. 1940-ben, a 2. bécsi döntés értelmében visszacsatolt észak-erdélyi Kolozsvárra költözött a család. A férj tovább katonáskodott, Bányai Erzsébet pedig olyan emberek társaságában kezdett fogogni, mint Gy. Szabó Béla grafikus, László Gyula régész, Nyíró József író és Szervátiusz Jenő szobrászművész. Ismét alkotott és készült első jelentős egyéni kiállítására. Kolozsváron 1944-ben, a háború miatt mindenük elveszett, beleértve Bányai Erzsébet egész addigi életművét. Az asszony három gyermekével menekülni volt kénytelen a front elöl, s így egészen Tirolig futottak. A francia fogságba került Zalotay Elemér 1945-ben tért haza, s a Vöröskereszttel kerestette családját. Így találtak ismét egymásra, és 1946 novemberében az asszony is hazatért gyermekeivel.

Ismét Szentesen telepedtek le, ahol Zalotay Elemér a múzeum igazgatója lett. Itt éltek 1950-ig,

amikorra kiderült, hogy a háborús évek megpróbáltatásai eltávolították egymástól a két embert, és ezért elváltak.

Bányai Erzsébet 1950-től Budapesten élt, gyermekei pedig különböző kollégiumokban laktak. Felnőtt fejjel felvételizett a Képzőművészeti Főiskolára, majd sikeresen diplomát szerzett. 1953-ban részt vett a Fővárosi Pedagógus Képzőművész Stúdió alapításában, s közben a Dési Huber-körben rajzolt. Időnként hazalátogatott Kolozsvárra, s ekkor az erdélyi tájakat és embereket rajzolta – festette. Gyakran szerepelt országos tárlatokon, munkáit kiállították az Ernst Múzeumban és a Műcsarnokban. Illusztrációit az *ÉS*-ben és a *Magyar Nemzet*-ben jelentek meg. 1965-ben SZOT-beutalóval Balatonfüreden tartózkodott, s ekkor ismerkedett meg Máthé János kertépítésszel, második férjével. Házasságkötésük után, az 1970-es években két nyugat-európai útra is eljutottak. Ekkor járt Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában, Svájcban és Itáliában. Utazási élményeit, a jellegzetes tájakat rajzokon örökítette meg, amelyeket azután hazatérve pasztellképeken és olajfestményeken dolgozott fel. Balatonfüreden élve a tó örök festői témát nyújtott neki, s termékeny alkotói munkásságából a füredi házukban 1987-ben „lakástárlatot” rendezett be.

93 évesen, hosszú gyengélkedés után 2002-ben távozott az árnyékvilágból.

Ahogy a bevezetőmben utaltam rá, Bányai Erzsébet nem kötődött Hódmezővásárhelyhez, de leánya Zalotay Erzsébet tanárnő, aki a város több iskolájában is tanított, jelenleg is itt él. Az ő férje Gazdapusztai Gyula, régész a Tornyai János Múzeumban dolgozott 1954 és 1958 között. A kiállítás anyaga a Gazdapusztainé Zalotay Erzsébet és öccse, Zalotay Péter birtokában maradt művekből került összeállításra.

Nagy Imre

FODOR JÓZSEF - A KRÓNIKÁS FESTŐ



Fodor József festőművész

(fotó: Enyedi Zoltán)

A hódmezővásárhelyi festőiskola értékelésekor örökösen visszatérő gondolat az, hogy sem egyes életművek, sem a vásárhelyi műhely egészének a feldolgozása nem történt meg. Kristó Nagy István 1988-as *Vásárhelyi festők* című dokumentum kötete volt az eddigi egyetlen kiadvány, amely – ha nem is a konklúzió megvonására, de – valamiféle összkép felvázolására kísérletet tett. 1988 óta azonban sok víz lefolyt a Tiszán, s ha az összkép megrajzolására továbbra sem történt kísérlet, de az egyes részjelenségek vagy az egyes életművek monografikus igényű feldolgozására azért sor került. Önálló kötetből ismerhető meg Németh József, Kajári Gyula, Csikós András, Fejér Csaba, Fekete János, Fülöp Erzsébet vagy Hézsó Ferenc munkássága, s 2009 karácsonya óta impozáns albumot vehetnek kézbe azok, akik Fodor József festőművész életművére kíváncsiak. Albumot írtam, mert a tekintélyes súlyú könyv a maga százötven egész oldalas képtáblájával valóban albumnak is tekinthető, bár a monográfia jelző sem lenne idegen tőle. Dr. Lázár János polgármester ajánlása és Yvan Tételbom *Az út végén* című verse után Feledy Balázs huszonegy olda-

las tanulmánya tárja fel a Fodor-i életmű mozgatórugóit, s analizálja az életút fontosabb állomásait. A meghatározó, és a vásárhelyi műhely szempontjából is lényeges állomások ismertetésének külön hangsúlyt ad az, hogy dokumentum értékű fotográfiákkal és Fodor József alkotói munkásságának korai éveiből vett rajzokkal és festményekkel illusztráltatott ez a fejezet. A kötet következő nagyobb egysége *A kortársak emlékezései* címre hallgat, amelyben a gyermekkori jóbarát Gyulai József fizikusprofesszor, az örök mentor Dömötör János múzeumigazgató, Makovecz Imre építész, Korody Paku István zongoraművész, az egykori tanítvány majd kolléga Szabó Tamás szobrászművész, Maklár László karmester és Osváth László újságíró vall hosszabb-rövidebb írásban Fodor Józsefről vagy a hozzá fűződő viszonyról. Belsőleges, sokszor rendkívül személyes hangvételű írások ezek, amelyek eleddig ismeretlen oldaláról mutatják be számunkra a művészt. Külön erénye a kötetnek, hogy a Feledy Balázs jegyezte tanulmány angolul, franciául és németül is olvasható a kötetben, míg a baráti emlékezések angolul jelentek meg a könyv második felében. A százharminc oldalon kezdődik az életmű vizuális bemutatása, amely rendhagyó módon nem időrendben tárja elénk a műveket, hanem tematikai egységekbe csoportosítva (Feltételezhető, hogy ebben az 1960-as és 1970-es években készült munkák nehézkes hozzáférése is közrejátszott). A kötetben a tanulmány szövegek közti ábrájaként kilenc korai munka jelenik meg, míg az albumrészben egy ötvenes években készült csendélet, öt hatvanas években készült mű, és mindösszesen egyetlen hetvenes években készült – datált – munka kerül közlésre). A reprodukcióban megjelenő munkák oroszlánrésze a nyolcvanas és kilencvenes évekből válogatódott, s kisebb hányada a 2000 után készült alkotás.

Az életmű egységekre bontása a következő fejezetekben valósult meg: *Tájak; Tájak, emberek, állatok; Aktok; Állatok; Csendéletek, szobabelső; Életképek, zsánerek* és a *Portrék*. Ahogyan a választott címek is mutatnak ismétlődést, úgy a festmények válogatási rendjében is mutatkozik némi átfedés és redundancia, de ez csupán az életmű gazdagságát és az egyes toposzok permutációját jelzi az olvasó számára.

A kötet legvégén a művészről szóló publikációk jegyzéke és a kötetben szereplő művek műtárgyjegyzéke található. Azaz mégsem, mert a kötetet az egykori tanítvány, Erdélyi Tibor festőművész *Hiányod átjár* című munkájának egész oldalas reprodukciója zárja, amely legalább olyan bensőséges értékű vallomás, mint a kortársak szöveges megemlékezései.

Nagy Imre

Feledy Balázs

Fodor József a krónikás festő – Portré Fodor József festőművészről. Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata. 2009. 272 p.

KITÜNTETETTJEINK - I. RÉSZ

Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzatának elismeréseként 2010. március 15-én az Ünnepi Díszközgyűlésén kitüntetések adományozott. Kitüntetettjeinknek gratulálunk!



A
„Signum Urbis Honorantis”
kitüntetés díjazottja

Dömötör Mihály
fotóművész

1980-tól a szegedi Móra Ferenc Múzeum műtárgyfotója.

Fotóművészeti munkássága fokozatosan teljeseedik ki. Egyik legizgalmasabb tevékenysége a híres Plohn-gyűjtemény üvegnatívjainak fotózása, melyet 1992-ben albumként is kiadtak.

Több száz könyvet, katalógust, albumot illusztrálnak a főlvételei.

Egyéni alkotói munkássága szorosan összekapcsolódik a közösséggel. Szakmai tudását igyekezett, s ma is igyekszik átadni a jövő nemzedékének. Több szakkört vezetett, de a vásárhelyi fotoszimposiumok megrendezésében is részt vett.

Egyéni alkotói munkásságával hazai és külföldi kiállításokon egyaránt megismerkedhetek az érdeklődők. Legutóbb a vásárhelyi galériában rendezett *Szórtfényben* kiállításán, ahol az eddigi legszebb műveit láthattuk.



A
„Pro Urbe”
kitüntetés díjazottja

dr. Olasz Sándor
irodalomtörténész

1949. július 19-én, Hódmezővásárhelyen született. 1973-ban Szegeden végzett a József Attila Tudományegyetem magyar - francia szakán. A Magyar Tudományos Akadémia irodalom- és kultúratudományok doktora (PhD 1992).

Kutatási területe a 20. századi magyar irodalomtörténet 1920-as, 1930-as évek irodalma, a kortárs és határon túli magyar irodalom, prózaelmélet.

1973-tól a *Tiszatáj* Szerkesztőségének munkatársa, majd főmunkatársa, 1989-től főszerkesztő-helyettes, 1996-tól főszerkesztő. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola adjunktusa, a JATE/Szegedi Tudományegyetem docense, 2007-től egyetemi tanár.

A Németh László Társaság al-elnöke, 2002-től elnöke.

Számos önálló és társszerzői kötete, publikációja jelent meg.



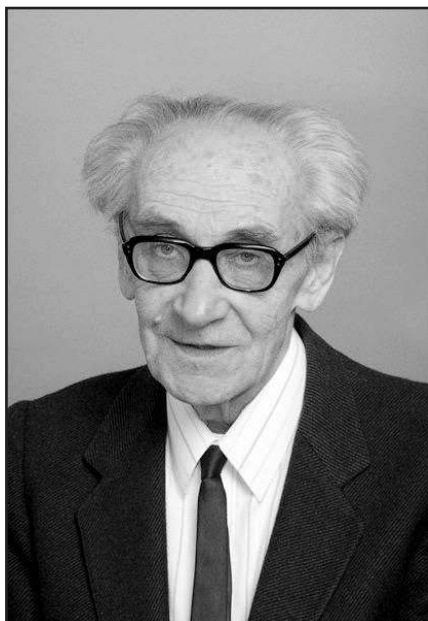
A
„Pro Urbe”
kitüntetés díjazottja

Simon Ferenc
középiskolai tanár

Kutatási és érdeklődési területe: irodalomtudomány, hermeneutika, líraelmélet, irodalomkritika, filozófia, helytörténet, iskolatörténet, diákszínjátás. 1985-ben került a Bethlen Gábor Gimnáziumba, a nagy múltú, ősi iskolába. Szaktárgyai oktatásán kívül négy évig a levelező tagozat munkájában is részt vett. Lelkes diákokkal a Bethlen Újság című diáklapot szerkeszti.

A gimnáziumban működő diákszínpad vezetője. „A tanításon kívüli munkában itt kaptam a legtöbb élményt a diákoktól: az ifjúság lendületét, szorgalmát és sokoldalúságát, az alkotás örömet. Itt bizonyosodtam meg róla, hogy a szeretet- és bizalomelvű pedagógia eredményes.”

Kiemelkedő a publicisztikai tevékenysége. A *Vásárhelyi Láthatár* folyóirat irodalmi szerkesztője, az *Eső* irodalmi folyóirat szerkesztőségének tagja.



Vekerdi László
1924-2009

VEKERDI LÁSZLÓ EMLÉKÉRE

„Nincs egyéb dics s érdem, mint az önértet, s a mások művelődése s boldogsága előmozdítása s emelése tudatából eredő beljutalom.”
(Bolyai János)

Hódmezővásárhelynek ismét országos hírű halottja van, Vekerdi László, a polihistor.

Amikor dr. Ilia Mihály professzortól megtudtam a hírt, hogy 2009. december 27-én, Budapesten elhunyt, emlékező megírása végett hitelesnek ismert szakkönyvekből, internetről életrajzi adatait kezdtem gyűjteni.

Intő példa az övé, hogy a köztünk élő, kiváló embert sem ismerjük jól. Amilyen bonyolult volt az élete, olyan körülményessé vált születési helyének pontos meghatározása. Erre az ótemplomi református egyházközség XXII. keresztelési anyakönyvének 60. lapján, a 413. bejegyzés adott végleges és hiteles választ.

Édesapja, dr. Vekerdi Béla, Futó Mihály igazgatósága alatt, 1904-től fizika-matematika szakos tanár a vásárhelyi Református Főgimnáziumban, édesanyja az erdélyi származású Király Ilona volt. A szülők első gyermekük születésekor már Debrecenben, a Bethlen Gábor utca 47. szám alatt laktak. Amikor az anya áldott állapotának végéhez közeledett, anyósához utazott. 1924. július 21-én, az Oldalkosár utca 9. számú, ősi Vekerdy-házban, az akkor egyik leghíresebb helyi bába, Petrik Emília világra segítette a kisfiút, és a református Ótemplomban augusztus 17-én László Zsigmond József névre keresztelték.

„A Vekerdi névben az i és y használatáról az alábbiakat tudom – fogalmazta lánya, Vekerdi Judit. – A családnév korábban Vekerdy Nagy volt, majd a Nagyt elhagyták. Nagypám, dr. Vekerdi Béla, igen demokratikus érzelmű ember lévén, nagyzolánsnak érezte az y-t, és i-re változtatta. Így fiai, Vekerdi László és Vekerdi József is az i betűt örökölték. A család többi tagja megtartotta az eredeti y-t.” (László a családi nevet tucatnyi könyvének címlapján, aláírásainak ezreibe is i-vel írta.)

Az anyja a Dóczi Intézet felelős, elfoglalt igazgatója volt. Ezért fia, kétéves koráig, a vásárhelyi nagyszülőknél nevelkedett. Erről levelében Judit így emlékezett: „Édesapám és öccse a nyarakat Hódmezővásárhelyen töltötték, szép emlékeikben őrzik. Csakúgy, mint a mártélyi művésztelepet, ahol Hanna Mela festőnő, Vekerdy Ila barátnőjének vendégei voltak több alkalommal.

Egyébként is sokat tartózkodtak Vásárhelyen, ha tehettek, mert nagypám, Vekerdi Béla a szülők elvesztése után

Lapszám: 60 Szülöttek és megkereszteltek anyakönyve a hódmezővásárhelyi ref. egyházban az 1924-ik évben

Folyó szám	Éve és napja		A szülőtnék				A szülők		A kereszatyák és anyák neve, polgári állása, lakhelye	Keresztszülők lakhelye	Keresztelő lelkész	Szülésznő neve
	a születésnek	keresztelésnek	neve	neme	törvényt	törvényt	neve, születéshelye, vallása és polgári állása	neve, születéshelye, vallása és polgári állása				
413.	1924. júli. 21.	augusztus 17.	László Zsigmond József	férfi	-	törv.	Dr. Vekerdy Béla ref. Főgimnáziumi tanár	Hmvhely IV. Oldakosár u. 9.	Dr. Vekerdy Géza ügyvéd Vekerdy Jolánka	Budapest	Pápai Imre	Petrik Emília
							Király Ilona, ref.		Mihály Dénes erdőmérnök Mihály Irma	Brassó		

Részlet a *Szülöttek és megkereszteltek anyakönyvéből* a hódmezővásárhelyi Református egyházban az 1924. évben. - 60. lapszámról -

szinte családfőként gondoskodott az Oldalkosár utcában lakó 3 lánytestvéréről.”

Vekerdi Lászlóban az itt szerzett benyomások életre szóló ragaszkodást teremtettek szülővárosához. Középiskoláját a Debreceni Református Kollégiumban végezte.

A fasizálódó rendszerben vonzódni kezdett a szocialista eszméhez, ahogy akkor még sok társadalomkorszerűsítést sürgető falukutató, író, szociológus, tudós és középosztálybeli értelmiségi. 1942-ben a soproni erdészeti akadémián kezdte felsőfokú tanulmányait, ahol a háború alatt ellenállási mozgalom szerveződött. Ez vonzotta ide. Vekerdi Judit levelében így írt: „Személyesen mesélte el azt is, hogyan festettek fel éjjel az útra németellenes feliratokat.” A rokon Vekerdi Zsuzsanna telefonbeszélgetésünkön közölte, amikor a nyilasok átvették a hatalmat, pártfogói telefonáltak neki, hogy a városból elfogató különítmény megy érte. Ha kedves az élete, azonnal meneküljön. László az ablakon kiugorva, a hátsó kerten át szökött el. „A háború viharában Vekerdy Gézánál talált menedéket Pesten, amiért nagyon hálás volt” – fogalmazta tovább Judit. A különös életút újabb részletét ismét Vekerdi Zsuzsanna beszélt el. László édesapja érzekelte, hogy a szovjet csapatok hamarosan bekerítik a fővárost és megindul az ostroma. Ekkor fiáért utazott és hazamentette Debrecenbe.

A háború után Budapesten, az orvosi karon folytatta tanulmányait, 1951-ben diplomát szerzett, majd 1955-ben Debrecenben belgyógyász szakorvosi vizsgát tett. A rákkutatásban elért eredményeiért Rockefeller-ösztöndíjat kapott, de nem élt a „kapitalisták segítségével” – fogalmazta unokatestvére, a ma Csongrádon élő főorvos, dr. Vekerdy Sándor. Érdeklődésének elfordulása miatt még az orvosi pályáját is elhagyta. Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai Kutatóintézetében Rényi Alfréd mellett dolgozott, majd onnan is átment az MTA Könyvtárába, ahol tudománytörténészként vált országosan ismeretté. Dr. Vekerdy Sándortól tudom, hogy hat nyelven beszélt és olvasott.

Sokoldalúságára jellemző volt, hogy – nem a teljességet sorolva – a következő kutatásaival és közleményeivel vált híressé: könyvtártörténet, olvasástörténet, lexikonok története, orvostörténet, általános tudománytörténet, matematikatörténet, fizika és története, fotótörténet, természettudományok, biológia, ökológia, genetika, kémia, mechanika, általános nyelvészet, filozófia, történettudomány, helytörténet, művelődéstörténet, földrajz, néprajz, régészet, statisztika, informatika, könyvkiadás és szobrászat.

Amikor 2004-ben átvette a Magyar Örökségdíjat, Bakos István így méltatta: „Érték – mérték – minőség a három hívó szó, amelyet Vekerdi László neve értelmiségi körökben felidéz, amely kacskaringós életútját, alkotásait átszövőványozza[...] ott volt ama nevezetes találkozáson Lakitelken is. Ő azonban nem az ellenzék, hanem a szabadon szolgáló értelmiség klasszikus képviselője[...]” A 80. születésnapjára a Tiszatáj *Egy szabad ember* címmel kitűnő emlékkönyvet adott ki, a Természet Világa pedig képes különszámot jelentetett meg róla. Gyuris György közleményeinek több mint 600 tételét 170 lap terjedelmű életmű-bibliográfiájában gyűjtötte össze. Szólnom kell még a lexikonokban írt szócikkeiről, az interjúiról és a vitáiról. Vekerdi Judit írta levelében: „Édesapám sokszor mesélt nekem életéről, amit annyira érdekesnek, tanulságosnak találtam, hogy számtalanszor biztattam, írja meg az utókor számára. »Ahhoz én nem vagyok eléggé egoista« – mondta mindig.”

Vekerdi Lászlónak mintegy 16 saját műve és 15 fordítása jelent meg. Közülük a legfontosabbakat emlitem. Dr. Szállási Árpád orvostörténész írta: „A Kortárs folyóirat köteteiben ő »honosította meg« a tudománytörténeti írásokat, mint pl. *Neumann János, a számológép és az agy* (1965)”, *Kalandozások a tudomány történetében* (1969), *Németh László alkotásai és vallomásai tükrében* (1970), *Befejezetlen jelen* (1970), *Így élt Newton* (1977), *Európa születése. Európa a IV-XIII. században* (Varga Domokossal, 1977), *Vígh Tamás* (1983), *A világ kereke* (1985), *Tudás*

Azonossági szám: 314124.0616

vármegye: HÓMEZŐVASARHELY város.

Születési anyakönyvi kivonat.

Folyószám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	A születés ideje (év, hó, nap)	A gyermek utóneve, neme, vallása	A szülők			A születés helye, ha a születés nem az anya lakóhelyén történt	Alírási előtti esetleges megjegyzések. Alíráások.
				családi és utóneve, állás (foglalkozása), lakóhelye	vallás	életkora		
616 B	1924 jul. 30	1924 jul. 21	László, Eugémond, József fiú ref.	D ^o Vekerdi Béla főgimn. tanár	ref. 42	22	Hódmezővásárhely hely Hódalkonyán u. 9.	Alíráások
				Király Klára polg. író, igazgató	ref. 35	35	Hódalkonyán u. 9.	
				Debrecen I Bethlen u. 47				

Utólagos bejegyzések. — Kiigazítások.

Bizonyítom, hogy ez a kivonat a *Hódmezővásárhely* anyakönyvi kerület születési anyakönyvével *azonosság tartalmilag* megegyező.

Kelt: Hódmezővásárhely, 1942. május 7.

Napló szám: 3056
Dfj: Kötőkönyv.

Reprodukció: Szent Tibor Fotó: www.magyar-mernok.hu

Születési anyakönyvi kivonat
1942. május 7-i keltezéssel

Reprodukció:
Szent Tibor
Fotó:
www.magyar-mernok.hu

és Tudomány (1994), „A tudománynak háza vagyok” (1996), *A véges végtelen* (Herczeg Jánossal, 1996), *Sorskérdések árnyékában – Kalandozások Németh László műhelyében* (1997), *Így élt Galilei* (1998), *A közértelmesség kapillárisai* (2001). Halála előtt pár hónappal jelent meg a *Fülep Lajos levelezése* (2009), két héttel a halála előtt pedig a *Magyarországi és erdélyi pestisjárványok a XVIII. században* (2009) című munkája.

A Magyar Televízióban a *Gondolkodás évszázadai* sorozatban sokat szerepelt. A Magyar Rádióban a *Gordiusz Műhelye* adásban a Véges végtelen sorozata 200 adást ért meg! Az 1960-as évek derekától tudománytörténetet adott elő az ELTE-n és Debrecenben. Előadásait zsúfolt termekben hallgatták.

A Kádár-rezsimben egyetlen kitüntetést kapott, a Szabó Ervin-émlékmet (1987). A rendszerváltás után a szakmai értelmiség gazdagon elismerte és kitüntette tudását: József Attila-díj (1992), Szent-Györgyi Albert-díj (1992), Soros életmű-díj (1993), Tiszatáj-díj (1993), Év Könyve (1998), Soros Alapítvány alkotói díj (1999), Pro Literatura-díj (2000), Széchenyi-díj (2001), Az év ismeretterjesztő tudósa-díj (2003), Magyar Örökség-díj (2004).

Hódmezővásárhelyen gyakran megfordult, szülővárosához sohasem lett hűtlen. Az 1987-ben itt megalakult országos érdekeltségű Németh László Társaságnak alapító tagja volt.

A *Németh László alkotásai és vallomásai tükrében* című kötete, általában a Németh László életművével való foglalatossága sorsfordítónak vált életében. Judit lánya leveléből idézek: „Németh Lászlóval is Hódmezővásárhelyen ismerkedett meg Apám. Németh László egyik tanítványa, Török Eszter szólt neki, hogy feltétlenül szeretné bemutatni tanárának. Apám Eszterrel Debrecenből Hódmezővásárhelyre utazott és kezdetét vette egy életre szóló barátság.”

Amint a látóköre fejlődött és a diktatúra erősödött, a szüntelenül lázadó és ellenálló természete miatt a megtúrt csoportba sorolták. Kegyeszetté vált. Évtizedekig hiába kérvényezte, telefont sem kapott. Személyi igazolványában haláláig az szerepelt, hogy „szakképzettsége nincs”. Bakos István szerint: „A hazai közművelődésben jelentős hatásúak a megpróbáltatás éveiben a »fordítás gályapadján« készült könyvátültetései[...]” (akár Németh László esetében). Ezzel az általa kedvelt tudományok egyes világhírű műveit a magyar közönség számára is hozzáférhetővé tette. A festőművész Tornyai János hirdette, hogy „a tehetséget nem lehet elnyomni”. Az is igaz, hogy a kimagasló tudású alkotó előbb-utóbb minden társadalommal összeütközésbe kerül, mivel valamennyi csak egy bizonyos ideig tűr, enged, azután korlátot szab az elveit háborgató, szabadon szárnyalni kívánó elmének.

Vekerdi László talán utolsó vásárhelyi útján, 2005-ben, a Tornyai János Múzeumban családjuk régi barátjának, Hanna Melánia festőművésznének a gyűjteményes kiállítását nyitotta meg. Nagy szakmai biztonsággal kalauzolta hallgatóit, ahogy minden előadásán a Németh László-i pedagógiai elv szerint, a témát nem egyetlen tudományág példáival, hanem az egyetemes művelődéstörténet eredményeivel illusztrálta.

Ez a reneszánsz alkatú, nagyszerű tudós pótolhatatlan vesztesége szülővárosának, hazánknek, a magyarul értőknek, akik szellemi örökségét olvasni és értékelni tudják. Egész életében egy jobb világért harcolt. Vörösmarty szavaival: „Mi dolgunk a világon? küzdeni / Erőnk szerint a legnemesbékért.”

Január 27-én a budapesti Farkasréti temetőben Monostori Imre és mások búcsúztatták.

Utóirat: a Vekerdi család több tagja most dolgozik a 16. századig kiterjedő családfán. Eddig két kötettel készültek el. A harmadik kötet befejezetlen. Ehhez még újabb iratok, fényképek, dokumentumok kerülnek elő, és az őt ismerők visszaemlékezéseinek megírása is hiányzik még. Elképzelhető, hogy mindezek jelen megemlékezésemben jelentős változást és bővítést eredményeznek.

Szenti Tibor

EMLÉKE

NE MERÜLJÖN A FELEDÉS HOMÁLYÁBA

Kedves Olvasóink!

Kedves Gyerekek! Kedves Felnőttek!

Amennyiben

- a családjukban, baráti körükben ismernek olyan személyt, akinek rendkívüli életútja közérdeklődésre számot tarthat, vagy
- szülőföldjére vonatkozó eddig vélhetően nem ismert irata, fényképe, története van, írja le maximum 2 oldal terjedelemben és azt eredetiben, másolatban vagy elektronikus formában juttassa el szerkesztőségünkbe.

Továbbá folyamatosan várjuk az épített, természeti és szellemi, néprajzi örökségünket bemutató digitális fölvételeket Vásárhely és környékéről vagy az innen elszármazók életéről, az e vidékhez kötődő személyekről, testvértelépüléseinkről.

A beküldött anyag legérdekesebbjeit a

Vásárhelyi Látóhatár folyóiratban megjelentetjük.

Címünk és bővebb információ:
Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

6800 Hódmezővásárhely,
Andrássy út 1. IV/41.

e-mail:

benak.katalin@diplomakiado.hu
Tel.: 06 20 280 2529

A borítékra vagy az elektronikus levél tárgyába kérjük írják be:

„ÖRÖKSÉGÜNK”

Kérjük, hogy a beküldött anyaghoz mellékeljék nevüket, életkorukat, elérhetőségüket, hogy a kapcsolatot felvehessük Önökkel!

Sikeres kutatómunkát kívánunk!

DÁTUMBÖNGÉSZŐ

MÁJUS

1. 1942 Debrecenben megszületik **Petróczi Sándor** tanár. 1987-től Vásárhelyen a Moziüzemi Vállalat igazgatója, majd a szegedi Mozgóképfilm Kft. igazgatója, a Mozisok Országos Szövetségének elnöke.

3. 1868 Megalapítják a város első pénzintézetét, a Hódmezővásárhelyi Takarékpénztárt (Nagytakaréék).

5. 1986 A Városi Televízió megkezdí adását.

8. 1849 A város megünnepli a Függetlenségi Nyilatkozatot. E nap emlékére a Piac teret Kossuth térnek, a Vásárteret Szabadság térnek nevezik el.

11. 1823 Vásárhelyen megszületik **Kovács Ferenc** jogász, politikus, író, akadémikus. 1861-ben és 1881-ben Vásárhely országgyűlési képviselője. Kiemelkedő mecénási tevékenysége. Felesége Kúry Terézia (1829–1904) mecénás.

1929 Vásárhelyen megszületik **Forgács Péterné Török Eszter** orvos, kardiológus, kandidátus. Németh László író legkedvesebb tanítványa. Az Országos Kardiológiai Intézet munkatársa, majd osztályvezetője. Fő kutatási területe a hipertónia (Németh László is ebben a betegségben szenved).

1970 Debrecenben meghal **Pákozdy Ferenc** vásárhelyi születésű költő, műfordító. *A Tisza sirálya* című kötete 1927-ben, a *Förgetegben* című 1943-ban jelenik meg. Testvére Pákozdy László Márton (1910–1993) református lelkész, vallástörténész.

12. 1910 Vásárhelyen megszületik **Paku Imre** irodalomtörténész, szerkesztő. Az Új Idők Irodalmi Rt. Könyvkiadó, a Révai és a Szépirodalmi Könyvkiadó szerkesztője, majd a Magvető Kiadó lektora. Az 1935-ös vásárhelyi írótalálkozó egyik szervezője.

15. 1935 Vásárhelyen megszületik **Gabányi László** kosárlabdázó, gépészmérnök. 155-szeres magyar válogatott, háromszor választják az év játékosának. 1955-ben Európa-bajnok. Részt vesz a Budapest Sportcsarnok terveinek előkészítésében.

20. 1934 Felavatják az Országzászlót a Kossuth téren.

JÚNIUS

3. 1835 Szeghalmon megszületik **Szabó János** református lelkész, költő, karnagy. A Békés-Bánáti Egyházmegye esperese, 1897-től Vásárhelyen az Ótemplom lelkésze. Versei jelennek meg a *Vasárnapi Újságban*. Unokája Szabó Magda (1917–2007) író.

4. 1926 Vásárhelyen megszületik **Osváth Béla** színházigazgató, kritikus, dramaturg. 1946–1947-ben az ún. Osváth-színház vezetője, majd a Tornyai Múzeum igazgatója. 1963-tól a Nemzeti Színház fődramaturgja. Barátság fűzi Németh Lászlóhoz, aki őt művében Hantai néven szerepelteti. Nagypapja Fáy Béla (1868–1956) orvos, felesége Czirbusz Piroska (1930–1999) mecénás.

12. 1989 Visszaállítják a város régi címerét.

13. 1932 Vásárhelyen megszületik **Szabó (Nikolin) Éva** újságíró, műsorvezető, riporter, szerkesztő, költő. 1964-től a Magyar Rádió főmunkatársa. Számos nyelv-művelő és szépirodalmi gyermekkönyv szerzője, szerkesztője. Férje Szabó Iván (1913–1998) festőművész.

18. 1927 Vásárhelyen megszületik **Ilofalvy (Irhás) Róbert** operaénekes. 1962 és 1984 között a kölni opera tagja. Fellép Európa legjelentősebb operaszínházain, valamint San Franciscóban és a New York-i Carnegie Hallban. Egyik utolsó nagy szerepe Erkel Bánk bánja. Számos hanglemezfelvétel szólólistája.

1903. születik Reisinger Miklós (Galyasi) költő, múzeumigazgató. Meghal: 1974.

29. 1864 Első érettségi vizsga a gimnáziumban.

JÚLIUS

1. 1872 Országgyűlési képviselővé választja a város Kossuth Lajost.

5. 1950 +40 Celsius-fokot mérnek a városban.

9. 1989 Los Angelesben meghal **Orbán Ferenc** vásárhelyi születésű atléta, főiskolai világbajnok, olimpiikon, újságíró. Testvére Orbán Sándor (1893–1955) nátaénekes.

13-17. 1885 **Blaha Lujza** vendégszerepel Vásárhelyen.

14. 1934 Megalakul a **Tornyai Társaság**, Többek között tagja Bálint Sándor, Bibó Lajos, Darvassy István, József Attila, Kiss Lajos, Kohán György, Madácsy László, Pásztor János

27. 1849 **Kossuth Zsuzsanna** kórházjáró körútja során Vásárhelyre látogat.

31. 1935 Vásárhelyen megszületik **Antal Imre** zongoraművész, műsorvezető, riporter, konferanszié, zenei szerkesztő. Zongoraművészként számos nemzetközi és hazai díjat nyer. Pályája 1970-ben derékba török. 1972-től a Magyar Televízió főmunkatársa, 2004-től a Magyar Televízió Örökös Tagja.

Összeállította: Kovács István

SZUBJEKTÍV GONDOLATOK AZ 56. VÁSÁRHELYI ŐSZI TÁRLATRÓL

2009-ben, az országos merítésű kiállítások között egyedülálló módon a hódmezővásárhelyi Őszi Tárlatot immáron ötvenhatodik alkalommal rendeztük meg. Ilyen múltú, saját vállalt szervezési és szemléleti elveihez ragaszkodó kiállítási fórum nincs másik az országban, sőt azt is elmondhatjuk, ennél régebbi múlttal Európában is csak a Velencei Biennálé, illetve a kasseli Documenta rendelkezik.

Az 56. Vásárhelyi Őszi Tárlatot az Alföldi Galéria földszinti termeiben rendeztük meg, ahol a felkérő levelekre beadott hatszázhuszonöt műalkotásból – amely kettőszázötven művész keze alól került ki – a tíztagú szakmai zsűri válogatása és döntése alapján kettőszázhuszonöt művet állítottunk ki. A falakon így százhuszonnyolc festmény és harminchat grafika kapott helyt, míg a térben hatvanegy szobor és kisplasztika került elhelyezésre.

Az ötvenhatodik tárlat anyagából kibontakozó kép arról árulkodik, hogy a kortárs magyar képzőművészeti mezőnyben ismét meggyőző jelenléttel képviseltetik magukat a realista, új-realista tendenciák alkotói. Érdekes és izgalmas vizsgálati lehetőséget rejthet annak megkutatása, hogy milyen viszony alakult ki az Őszi Tárlatokon szereplő művészek tematikai és stílári törekvései, illetve az éppen regnáló kortárs festői törekvések között. Hasonlóan bizakodó légkörben tekintettek az Őszi Tárlat Előkészítő és Értékelő Bizottságai az új-szenzitivitás és új-festőiség irányzataira az 1980-as évek második

felében, mint most az új-realista törekvésekre. A lényeges, és az Őszi Tárlat szempontjából biztató különbség azonban az, hogy míg az új-szenzitivitás képviselői távol maradtak a vásárhelyi kiállítástól, addig a mostani új-realista törekvések képviselői – különösen annak fiatal tagjai – nagy számban szerepelnek a kiállítók között.

Elsősorban a Sensaria festőcsoport jelenlévő kiállítóira – László Dánielre, Megyeri-Horváth Gáborra, Szabó Ábelre vagy Dunai Editre – lehet itt hivatkozni. De nem hagyható említés nélkül a csoporthoz nem köthető, de hihetetlenül tehetséges és invenciózus fiatal festőnők köre, akik közül Czene Márta, Papageorgiu Andrea, Pethő Anikó és Szabó Klára Petra az, akiknek a nevét hosszú távra érdemes megjegyezni, illetve megtanulni.

Az egyre erőteljesebben jelenlévő fiatal művészek itteni sorozatos jelentkezése kényszeríthet rá bennünket annak az önvizsgálat értékű felismerésre, hogy a vásárhelyi művésztelep nagy korszakának meghatározó alkotói (Németh József, Fejér Csaba, Csikós András, Fodor József) sajnos már nincsenek köztünk, és a karakteres vásárhelyi törekvéseket a régiek közül már csak Szalay Ferenc, Fülöp Erzsébet, Hézső Ferenc és Erdős Péter idézik meg.

A tárlat és a vásárhelyi művészet szempontjából is szükség lenne a generációs szakadék felszámolására, hiszen Kéri László, Nagy Attila vagy a kollektív műteremben dolgozó Erdélyi Tibor, Sonkoly Tibor, Zoltai Attila és V. Nagy Nándor nagyobb generációs szórást reprezentálnak, mint a nagy korszak

annak idején együtt indult meghatározó alkotói, és munkásságuk is sokkal több egyéni jegyet és karaktert mutat, mint az 1960-as és 1970-es években Vásárhelyen született művek.

A Vásárhelyi Őszi Tárlat ezernyi ízt, karaktert és irányt felmutató kínálatában ez nem jelent problémát, de ha a vásárhelyi művésztelep lehetséges jövőképét akarjuk megrajzolni, akkor ezt az alapvetést nem hagyhatjuk figyelmen kívül.

Ha valaki nekem szegezné a kérdést, hogy mely művek tetszettek legjobban az ötvenhatodik Vásárhelyi Őszi Tárlat anyagában, elsöre biztos, hogy harminc-negyven művet fel tudnék sorolni. De ha kettőt-hármat lehetne megnevezni csak, akkor az egyik mindenképpen Bodor Zoltán *Téli szellőztetés* című alkotása lenne, mely finom festői értékeivel, és burkolt művészettörténeti utalásaival az egyik legérzékenyebb képe volt a tárlatnak. A második Papageorgiu Andrea *Szobám Somogyfajszon* című kompozíciója lehetne, mely teljesen más festésmóddal – a posztimpreszionisták (Van Gogh, Gauguin) és a magyar neós törekvések, sőt a mártélyi kötődésű Frank Frigyes képeinek tanulságait újraértelmezve teremt sajátos aurájú interiort a vásznan.

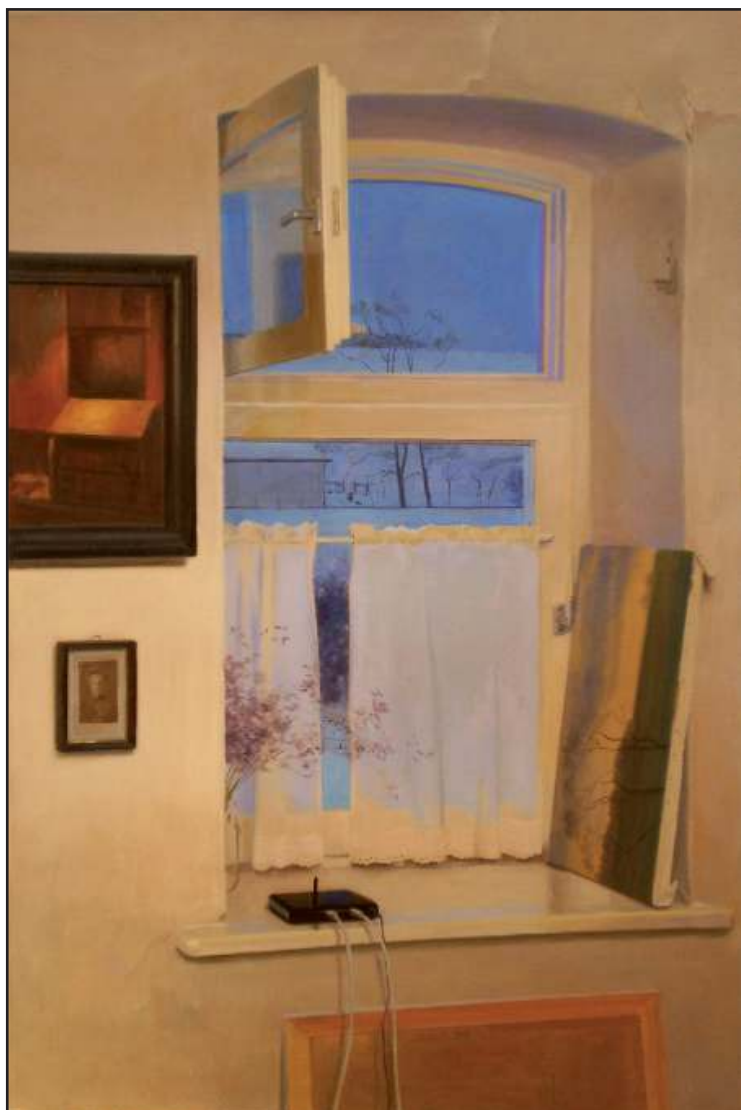
Harmadikként Várhelyi Tímea *I.17.* című különös kompozícióját emelném ki, amely finom pasztelles értékeivel, a filmes eszköztár megidézésével és a szakrális művészetre tett rejtett utalásaival emeli áhítatos magasságokba a hétköznap egyszerű tárgyait.

(Forrás és szöveg:) Nagy Imre

Impresszum:

Vásárhelyi LÁTÓHATÁR • Helyismereti - Irodalmi - Művészeti folyóirat. 2010/1.szám.

Kiadja: Hód-Biotech Kft. Hód Kiadó, HDK 6800 Hódmezővásárhely, Andrásy út 1. IV/41. Felelős kiadó: Fuchsz Máté ügyvezető • Szerkesztőség: Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége 6800 Hódmezővásárhely, Andrásy út 1. IV/41. E-mail: benak.katalin@diplomakiado.hu. Telefon: + 36 20 280 2529. • Főszerkesztő: Benák Katalin. Helyismereti szerkesztő: Borus Gábor, Varsányi Attila. Irodalmi szerkesztő: Simon Ferenc. Művészeti vezető: Hézső Ferenc. A szerkesztőség további tagjai: dr. Szabó Pál, Fülöpné Rákos Éva, Kovács István. Nyelvi lektorok: Petróczy Sándorné és dr. Lázárné Megyeri Zita. • Nyomda: Norma Nyomdász Kft., Hódmezővásárhely. • Megjelenik: negyedévente. • Megrendelhető: Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége 6800 Hódmezővásárhely, Andrásy út 1. IV/41. E-mail: benak.katalin@diplomakiado.hu. • Minden jog fenntartva. ©Vásárhelyi Látóhatár. • ISSN 2061-8182, HU ISSN 2061-8182 • Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Az írárok tartalmáért a szerző vállal felelősséget, melytől a folyóirat elhatárolódik. • Adatvédelmi nyilatkozatunk megtekinthető a www.diplomakiado.hu oldalon. • Hirdetésüket - PR tanulmány formájában is - köszönettel fogadjuk a szerkesztőség címén vagy személyesen.



1

1. Bodor Zoltán: Téli szellőztetés

2. Papageorgiu Andrea: Szobám Somogyfajszon

3. Várhelyi Tímea: I. 17.



2



3



SONKOLY TIBOR
KÖZEL EGYMÁSHOZ